

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

LEXIKÁLNÍ ANALÝZA KOMUNIKÁTŮ Z JAZYKOVÉ
OBLASTI ČESKO-POLSKÉHO SMÍŠENÉHO PRUHU
PODOBLAST KARVINSKO
(Magisterská diplomová práce)

Autorka práce: Bc. Kateřina Ledwoňová
Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Olomouc 2016

PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
PHILOSOPHICAL FACULTY
DEPARTMENT OF BOHEMIAN STUDIES

LEXICAL ANALYSIS OF COMMUNICATIVE MEANS
OF THE CZECH-POLISH MIXED AREA
KARVINÁ SUB-REGION
(Thesis)

Author: Bc. Kateřina Ledwoňová
Supervisor: doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci 21. 4. 2016

.....

Poděkování

Děkuji především vedoucímu své práce panu doc. Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a trpělivost v průběhu konzultačních hodin. Taktéž děkuji své rodině a přátelům za projevenou podporu při psaní této práce a všem, kteří se zúčastnili pořizování záznamů mluveného slova v nářečí, o němž bylo psáno.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO.....	9
1.1 Historie Těšínského Slezska.....	9
1.2 Obyvatelstvo a řeč Těšínského Slezska.....	12
2 ČESKO-POLSKÝ SMÍŠENÝ PRUH.....	15
2.1 Znaky česko-polského smíšeného pruhu.....	16
2.1.1 Lexikum česko-polského smíšeného pruhu.....	18
3 KARVINSKO.....	20
3.1 Dialektologické odlišnosti na Karvinsku.....	21
4 PRAVIDLA PRO PŘEPIS MLUVENÝCH KOMUNIKÁTŮ.....	22
5 VYBRANÍ KOMUNIKANTI A ANALÝZA JEJICH KOMUNIKÁTŮ.....	24
5.1 Čtení problematických hlásek.....	25
5.2 Přepisy záznamů a jejich lexikální analýza.....	26
5.2.1 Nejstarší generace.....	26
5.2.1.1 Komunikant č. 1.....	26
5.2.1.1.1 Lexikální analýza.....	27
5.2.1.2 Komunikant č. 2.....	30
5.2.1.2.1 Lexikální analýza.....	31
5.2.1.3 Komunikant č. 3.....	32
5.2.1.3.1 Lexikální analýza.....	34
5.2.1.4 Komunikant č. 4.....	36
5.2.1.4.1 Lexikální analýza.....	36
5.2.2 Střední generace.....	38
5.2.2.1 Komunikant č. 5.....	38
5.2.2.1.1 Lexikální analýza.....	39
5.2.2.2 Komunikant č. 6.....	42
5.2.2.2.1 Lexikální analýza.....	42
5.2.2.3 Komunikant č. 7.....	44
5.2.2.3.1 Lexikální analýza.....	45
5.2.2.4 Komunikant č. 8.....	46
5.2.2.4.1 Lexikální analýza.....	48
5.2.3 Nejmladší generace.....	50
5.2.3.1 Komunikant č. 9.....	50
5.2.3.1.1 Lexikální analýza.....	52
5.2.3.2 Komunikant č. 10.....	53

5.2.3.2.1 Lexikální analýza	54
5.2.3.3 Komunikant č. 11	56
5.2.3.3.1 Lexikální analýza	57
5.2.3.4 Komunikant č. 12	58
5.2.3.4.1 Lexikální analýza	59
5.3 Shrnutí společných a rozdílných generačních znaků	60
ZÁVĚR	61
ANOTACE	63
ABSTRACT	64
SUMMARY	65
SEZNAM LITERATURY	66
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	69

ÚVOD

„Málo je v Evropě regionů, které by mohly s Těšínskem, pokud jde o bohatství tradic, konkurovat. Já pocházím z této krásné země, která má neobyčejně bohatou kulturu, zejména lidovou včetně nářečí. Poznávání toho všeho je obohacování sebe sama i jiných. Hodnota člověka je i v tom, že zná své kořeny, které mu dávají sílu.

Člověk zavěšený ve vzduchu je bezbranný, nemá se o co opřít.“

(Karol Daniel Kadłubiec)¹

Námi použitý citát těšínského dialektologa a folkloristy, profesora Kadłubce, jednoznačně vystihuje důvod, proč se v této diplomové práci budeme zabývat právě nářečím příhraničního území českého Těšínska. Jedná se totiž o náš rodný kraj, jehož lidová kultura by měla být zachována také do budoucna našim příštím generacím, zejména v době, kdy začíná být značně na ústupu.

Oblast, v níž se nachází velice specifická nářeční varianta češtiny a která je v důsledku toho označována jako česko-polský smíšený pruh, má kromě jiného značně rozsáhlou historii, velmi úzce související právě se vznikem tohoto nářečí. V první kapitole naší práce se tak zaměříme kromě geografických a demografických faktů především na tyto dějiny, bohaté na zápasy o politickou moc, historické zvraty a koexistenci několika národních tradic.

V další části práce se již zaměříme na nářečí této oblasti samotné, na jeho hláskoslovné, morfologické, syntaktické i lexikální znaky, k čemuž nám pomohlo hned několik dialektologických publikací, příruček i encyklopedií. Veškerý jejich seznam bude citován v seznamu použité literatury na konci naší práce.

Vzhledem k tomu, že nejdůležitější částí práce bude výzkum zaměřený na lexikum podoblasti Karvinska, další kapitola bude věnovaná právě tomuto území, především historii školství a jazyka a také znakům odlišným od okolních podoblastí daného nářečního území.

---

1 LEDWOŃOVÁ, K. *Regionální autoři Karvinska*. Nepublikovaná bakalářská práce, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2012, s. 28; Při psaní této bakalářské práce jsem se spojila s panem profesorem Kadłubcem, neboť jeho dílo *Skoro zapómniane* z roku 2002 bylo její stěžejní částí. Uvedená krásná citace byla součástí jeho odpovědí na můj dotazník, jenž jsem mu zaslala.

Abychom mohli tuto nářeční podobu lexikálně analyzovat, bylo nutné oslovit mluvčí, jež by byli ochotni poskytnout záznamy svých komunikátů pro účely výzkumu. Vůbec nejtěžší se zdálo nalézt takovéto dobrovolníky ze skupiny nejmladší generace, neboť většina dnešní mládeže již místní dialekt ovládá pouze pasivně, někteří dokonce nerozumí vůbec. Naštěstí i to se nakonec podařilo, a tak jsme pro účely naší práce vybrali vždy po čtyřech komunikantech z každé věkové kategorie: nejstarší, střední a nejmladší generace.

Vzhledem k tomu, že nářeční podoba nemá žádnou kodifikovanou formu, často se stává, že nalezené internetové články či příspěvky v novinách mají podobu polské transkripce: „*Sóm chytrzejsi, kiejrzi sie bijóm za nasze dobro. Dyć kiela jich mómy w parlamyncie...*“² Před samotným přepisem pořízených nahrávek tedy bylo nutné stanovit jednotnou normu fonetické transkripce. Pro tyto účely jsme tak upravili daná pravidla hned z několika publikací, jež budou opět uvedeny v seznamu použité literatury.

Poslední kapitola již bude věnovaná lexikálnímu rozboru nářeční mluvy vybraných komunikantů z oblasti Karvinska.

---

2 TRZYŃCZANKA, J.: Nimocie na nowe zymby? My wóm na nich pojczómy. *Třinecký / Trzyniecki / Hutnik*, 6. dubna – 12. dubna 2016, 2016, s. 9.

1 TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO

Nářeční oblast česko-polského smíšeného pruhu nalezneme na území tzv. Těšínského Slezska, případně se můžeme setkat s názvem české Těšínsko. Tato oblast se nachází na severovýchodě České republiky a tvoří nejvýchodnější část Moravskoslezského kraje.

Těšínské Slezsko (s rozlohou zhruba 805 km²) tvoří města (od severu): Bohumín, Orlová, Rychvald, Karviná, Havířov, Český Těšín, Třinec a Jablunkov; a obce Dolní Lutyně, Petřvald, Stonava, Horní Suchá, Chotěbuz, Těrlicko, Horní Bludovice, Třanovice, Ropice, Hnojník, Střítež, Komorní Lhotka, Smilovice, Vendryně, Nýdek, Řeka, Bystřice, Hrádek, Návsí, Dolní a Horní Lomná, Bukovec, Mosty u Jablunkova a mnoho dalších.

Přibližné hranice tohoto území se shodují s rozmezím dřívějšího Těšínského knížectví, jež vzniklo roku 1290, dnes je však rozděleno státní hranicí na českou a polskou část Těšínska. Z jihu pak je Těšínské Slezsko odděleno od Slovenska hřebenem Moravskoslezských Beskyd a západní pomyslnou hranici dokresloval tok řeky Ostravice až do soutoku s Odrou.

1.1 Historie Těšínského Slezska

V průběhu 9. a 10. století náležela oblast Těšínska ke Svatoplukově Velkomoravské říši a ke státu českých Přemyslovců. Koncem 10. století však po bojích připadlo toto území polským Piastovcům, později se stalo součástí vévodství opolského. Roku 1290 vzniká samostatné vévodství těšínské a první vévoda, Měšek, se přiklání zpět ke království českému, což stvrzuje sňatkem jeho dcery Violy s českým králem Václavem III.

Ve 13. a 14. století nastalo období velkého osídlování (především německé) místního kraje a vzniku tržních center a měst, např. Skočov, Bohumín, Fryštát (součást dnešní Karviné), nebo Jamnice (dnes Frýdek). V těchto dobách dochází také k obrovskému rozšiřování křesťanství, představitelé církvi tak spolu se šlechtou

dotvářeli politickou a sociální strukturu obyvatelstva.³ Roku 1526 se Těšínsko stává součástí habsburské monarchie, čímž začíná také na tomto území expanze rakouských politických zájmů. Ve druhé polovině 16. století dochází k další kolonizační vlně Těšínska, tentokrát z Valašska především z důvodu tureckých nájezdů v Uhrách. Některá města (např. Jablunkov) se tak stala centry valašské správy. Během třicetileté války bylo Těšínsko postiženo nájezdy vojsk hned z několika zemí – polských kozáků, neapolských žoldnérů, protestanských vojsk z Krnovska, dánských vojsk, průtah císařských vojsk do Uher a na úplném konci války okupovala toto území švédská vojska. Roku 1653 umírá poslední piastovská kněžna, Alžběta Lukrécie, a Těšínsko připadá k císařské komoře. V zemi pak dochází k rekatolizaci a ve druhé polovině 17. století k dalším vojenským okupacím ze strany uherských, polských či císařských vojsk.

V 18. století nastává doba obnovování protestanské církve. Roku 1722 pak přechází těšínské vévodství z královské komory do vlastnictví knížat Lotrinských a na území Těšínska jsou vybudovány nové obchodní a dopravní tzv. císařské silnice. Koncem 18. století se Těšínsko stává místem válečných operací o dědictví bavorské. 13. května 1779 je zde podepsán tzv. těšínský mír (mezi Rakouskem a Pruskem).⁴ V tomto období dochází také vlivem tereziánských a josefínských reforem ke spojení všech slezských knížectví v jeden celek a společný Královský úřad vzniká tentokrát v Opavě, v Těšíně pak pouze úřad zemský, avšak hned v roce 1882 spojuje Josef II. Slezsko administrativně s Moravou pod správou Moravskoslezského gubernia v Brně, ve Slezsku ustavuje pouze dva kraje, opavský a těšínský, v čele s hejtmany.

Počátkem 19. století nastává vlna obrovského ekonomického rozvoje Těšínska. Vzniká zde množství cukrovarů, palíren, lihovarů, pivovarů a papíren, ale především jde o rozvoj hutnictví, těžbu dřeva, železářství a hlavně objevení černého uhlí. Těšínsko se stává významnou oblastí zprostředkováním dálkových obchodů s Moravou, Pruskem, Rakouskem i s Amerikou. Roku 1847 je dokonce vybudována první železniční dráha (Severní dráha Ferdinandova) spojující Vídeň s těšínským městem Bohumín, později tato trať pokračovala také do polského Krakova. Ve druhé polovině 19. století pak vznikla také trať přes Těšín, Třinec a Jablunkov do slovenských Košic. Do počátku 20. století již byly železničně propojeny všechny důlní šachty s průmyslovými závody a na Těšínsku tak fungovala významná dopravní síť, neboť v této době značně vzrostla

---

3 TOMOLOVÁ, V. *Těšínsko. Díl I.* Šenov: Tilia, 1997, s. 47.

4 Tamtéž, s. 53–54.

výstavba uhelných dolů, v nichž pracovalo již na tři desítky tisíc horníků, s tím souviselo také zakládání mnoha dělnických a hornických kolonií a obrovská migrace obyvatelstva z různých částí země za práci právě do těšínského regionu.

„Od poloviny 19. století probíhal na Těšínsku složitý a komplikovaný proces utváření národního vědomí zejména u Poláků a Čechů. Realizoval se v zápasu o dosažení jazykových a politických práv, zavedení češtiny a polštiny do úřadů a škol a možnost organizovat polský a český národní život.“⁵ V této době má totiž dominantní postavení především němčina. Roku 1882 je tedy jak čeština, tak polština připuštěna jako druhý možný jazyk. Vedle těchto jazyků však také na území Těšínska existoval tzv. „moravský jazyk,“ místní dialekt příklánějící se svými znaky spíše k polštině než k češtině. Také polské národní hnutí převyšovalo nad českým a polština se zde užívala v mnohem větší míře.

S blížícím se koncem 1. světové války byla otázka budoucí příslušnosti Těšínska tématem exilových politiků ze strany Česka i Polska. Po rozpadu Rakouska-Uherska tak probíhají o toto území neustálé boje mezi československou a polskou armádou. Teprve 20. července roku 1920 bylo velvyslanci dohodových mocností v belgickém Spa rozhodnuto o hraničním rozdělení Těšínska na československou a polskou část (shodné do dnešní doby). Ve 20. letech pak došlo ke zklidnění mezinárodních vztahů na tomto území, což bylo částečně zapříčiněno odchodem velkého množství Poláků. Roku 1928 je Slezsko opět spojeno s Moravou v zemi Moravskoslezskou. Nástup nacismu v Německu a poté i silného nacionalismu v Polsku značně ovlivnil také život na Těšínsku, kde se znovu začínají zotřovat vztahy mezi československým, polským a německým obyvatelstvem. Na pokyn varšavského ministerstva zahraničí zde dokonce probíhají masivní teroristické akce a manifestace. Vše vyvrcholilo mnichovským diktátem o postoupení československého Těšínska Polsku a okamžitým zavedením jediného úředního jazyka – polštiny. Veškeré české organizace byly rozpuštěny a Češi, jež odmítli plnit podmínky nacionalistické strany, byli okamžitě z oblasti vystěhováni.

Vše se však změnilo hned po německém útoku na Polsko v září 1939. Těšínsko je okamžitě obsazeno německými vojsky a stává se součástí Říše. Nastává tak období germanizace, konfiskace polského majetku a vysídlování majitelů polských usedlostí. Místní obyvatelé byli nuceni podepsat tzv. Volkslistu,⁶ za odmítnutí hrozila například deportace do koncentračního tábora, zbavení majetku, tresty, apod. V závěru války

---

5 TOMOLOVÁ, V. *Těšínsko. Díl I.* Šenov: Tilia, 1997, s. 59.

6 Přiznání německého občanství s povinností vojenské služby v německé armádě.

a po osvobození docházelo opět ke střetům mezi polskými a československými vojenskými jednotkami. „Teprve po ostrém zásahu Moskvy došlo v březnu 1947 k podepsání československo-polské spojenecké smlouvy, která řešila i otázky některých národnostních práv polské menšiny. Německé obyvatelstvo bylo z Těšínska, obdobně jako z jiných území Československé republiky, odsunuto.“⁷

Po roce 1948 dochází k opětovnému rozvoji průmyslu a mohutné migraci obyvatelstva. Na Těšínsku vznikají nová průmyslová města, např. Karviná či Havířov. Pomyslná hranice Těšínska se postupně rozplývá, stejně jako mizí dialekt místního obyvatelstva.

1.2 Obyvatelstvo a řeč Těšínského Slezska

Těšínský region byl v historii předmětem zápasu o politickou moc a docházelo zde k několika historickým zvratům a koexistenci více národních tradic (především tedy polské, české a německé). Kromě toho také změny v demografii vyvolal rozvoj průmyslu v 19. a 20. století nebo prostupování odlišností náboženského života. Na Těšínsku se jednalo o náboženství katolické, evangelické a židovské.

V dávnější minulosti byla v Těšínském Slezsku jednoznačně převažující národností polská národnost. Ještě na přelomu 19. a 20. století šlo dokonce o 80,6 % celkové populace (115 392 Poláků). V této době se k české národnosti hlásilo pouze 9,8 % populace a k německé 9,4 %. O jednadvacet let později, po definitivním připojení Těšínska k Československu, už vše vypadalo zcela jinak. K české národnosti se tentokrát přihlásilo 50 % populace (88 556 Čechů), polskou národnost uvedlo jen 38,4 % lidí a německou 10,3 %. Ve stejném roce však vzrůstá počet obyvatel uvádějící jako svou národnost možnost úplně jinou (1,3 %).

Roku 1939, po krátké polské okupaci, kdy Těšínsko opustilo zhruba 30 000 obyvatel české národnosti, a při následné německé okupaci, tvořilo národnostní složení Těšínska 18 % Němců, 24,1 % Poláků a 20,9 % Čechů. Vůbec poprvé měli zdejší obyvatelé možnost přihlásit se k národnosti slezské, což učinilo dokonce 36,6 % (78 285 lidí).

Po skončení 2. světové války došlo k úplnému německému vylištění oblasti

---

7 TOMOLOVÁ, V. *Těšínsko. Díl 1.* Šenov: Tilia, 1997, s. 72.

Těšínska, na toto území se navrací Češi, polská národnost však postupně ustupuje. V předposledním sčítání lidu z roku 2001 tvořilo populaci Těšínska celkem 363 361 obyvatel. Z toho 80 % tvořila národnost česká, 10,1 % polská, 5 % slovenská, 0,2 % německá, 1,1 % uvedlo národnost moravskou, 0,8 % pak národnost slezskou, 1,8 % svou národnost vůbec neuvedlo.⁸ „Podle údajů z 26. 3. 2014 žije na českém Těšínsku cca 26 300 příslušníků polské menšiny (7,9 %).“⁹

Na obyvatelstvo Těšínského Slezska tedy vlastně působí tři místní kultury: lokální, česká a polská. Vedle českých škol a kulturních institucí zde nalezneme nemalé množství organizací a škol polských. Nejvýznamnější organizací je Kongres Poláků v České republice (Kongres Polaków w Republice Czeskiej), jež vznikla roku 1990 v Českém Těšíně a zastupuje polskou národnostní menšinu v jednáních s vládou ČR, také koordinuje aktivity organizací této menšiny. Kongresu je sdružen také Polský kulturně-osvětový svaz v České republice (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej), známější pod zkratkou *PZKO*, který vznikl dokonce už roku 1947 a orientuje se především na kulturní a osvětovou činnost.¹⁰ Významná a stále velmi oblíbená je pak profesionální Polská scéna Těšínského divadla.

Nejnámější institucí zastupující kulturu lokální je pak folklorní soubor Slezan z Českého Těšína. Slezan vznikl roku 1955, ale těší se velké oblibě i v dnešní době svou prezentací místních lidových písní, tradic a tanců a rekonstrukcí krojových typů charakteristických pro Těšínsko, jež nadále využívá při svých vystoupeních.¹¹

Pro obyvatelstvo Těšínského Slezska je příznačná také jejich řeč, místními zvaná *po našymu* (také dohromady *ponašymu*, případně polsky *po naszymu*), lingvisty většinou označována za jednu z podskupin lašských (slezských) nářečí jako česko-polský smíšený pruh. Tyto dvě skupiny však nemůžeme chápat jako totéž pojmenování pro stejnou řeč, neboť *po našymu* je spíše výsledkem míšení tradičního dialektu česko-polského smíšeného pruhu, češtiny a polštiny, obsahuje tak kromě nářečních prvků i prvky nenářeční, pro okolí srozumitelné. Tím, že mluva *po našymu* nemá žádnou útvárovou normu, dokáže dokonce existovat ve více českém či více polském provedení, což u tradičního dialektu není možné. „V případě mluvy *po našymu*

8 Všechny uvedené údaje jsou čerpány z internetového zdroje: Poláci v ČR a Češi v Polsku [online, cit. 11. 02. 2016]. Dostupné z WWW:

<http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/RGPOL/ucebnice/vztahy/polaci_cesi.html>.

9 BOGOCZOVÁ, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvéta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 17.

10 Poláci v ČR a Češi v Polsku [online, cit. 11. 02. 2016]. Dostupné z WWW:

<http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/RGPOL/ucebnice/vztahy/polaci_cesi.html>.

11 Slezan [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slezan.xf.cz/aktualne.php>>.

nejde tedy o mluvení nářečím, ale o nářeční způsob mluvení.¹²

Také čeština bývá na tomto území často poznamenaná regionálními prvky. Jedná se především o měkkou výslovnost skupin *di, ti, ni* ve slovech cizího původu (*ordínace, taktika, minister*), dále pak nerozlišování významu příslovcí *kde* a *kam* (*Kde jdeš?*), nebo *tady* (*zde*) a *sem* (*Pojď tady!*), předložková vazba *kvůli něčeho* (*kvůli chřipky*) a mnohovýznamové *jak*, které bývá často používáno místo *když, jakmile, co, než, pokud* atd. (*jak jsem šla na nákup,...; mladší jak já; zavolám, jak dorazím domů; chci vás jak nejsrdečněji přivítat*).

Spisovná polština je pak prostředkem oficiální komunikace polské menšiny, vyučovacím jazykem polských škol, jazykem menšinového tisku a polských bohoslužeb. Také ta však bývá částečně regionálně zabarvená.

Na úřadech na Těšínsku převládá spisovná čeština, ale u lékaře nebo v obchodech se často setkáváme také s řečí *po našymu*.

---

12 BOGOCZOVÁ, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 44.

2 ČESKO-POLSKÝ SMÍŠENÝ PRUH

Těšínské nářečí, lingvisty častěji označováno jako česko-polský smíšený pruh, také slezskopolské či západotěšínské nářečí, nebo východolašské nářečí, je teritoriální dialekt užívaný obyvateli na území Těšínska. „Od jihovýchodu Těšínsko navazuje na nářečí okolí Čadce a Kysuce, která rovněž vykazují některé polské (malopolské) jazykové rysy, od západu na ostravskou slezskou nářeční podskupinu, od severu na polské Těšínsko se stejným nářečním substrátem.“¹³

Těšínské nářečí obsahuje mnoho rysů, jež nalezneme v sousedních slezských (lašských) nářečích, nebo také moravských, ale převážně jej tvoří prvky zcela odlišné, přiřazované spíše k polskému národnímu jazyku. Uživatelé tohoto nářečí se hlásí k české či polské národnosti (případně také slezské nebo moravské) a navštěvovali (nebo navštěvují) českou nebo polskou školu. Tyto obyvatele tak můžeme označit jako diglosní,¹⁴ některé dokonce jako bilingvní.¹⁵

Také česko-polský smíšený pruh můžeme dále dělit na několik subdialektů: Podle Ireny Bogoczové¹⁶ na úsek bohumínský, centrální (s městy Třinec, Český Těšín, Karviná), jablunkovský a západní okrajový pás (obce Řeka, Střítež, Hnojník, Havířov, Petřvald, Rychvald a okolí). Starší dialektologické práce zaznamenaly také jiná dělení: podle Adolfa Knopa¹⁷ na severní úsek karvinský, střední těšínský a jižní jablunkovský; nebo podle Arnošta Lamprechta¹⁸ na úseky jablunkovský, těšínský, karvinský a bohumínský. Vůbec nejjednodušeji můžeme však těšínský dialekt rozdělit pouze do dvou skupin: severozápadní (karvinsko-bohumínský) a jihovýchodní hornaté Jablunkovsko. Toto dělení „odpovídá povědomí místních obyvatel, kteří jsou zvyklí odlišovat ‚dolany‘ (‚havíře‘) od ‚horalů‘, navíc odráží všechny podstatnější rozdíly v nářečí.“¹⁹

---

13 DOKOUPIL, L., et al. *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy N-Ž*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, s. 21.

14 Diglosie – Sociolingvistický jev, vyznačovaný současným používáním dvou jazyků nebo dvou forem jednoho jazyka s odlišnou sociální a kulturní funkcí na jediném území.

15 Bilingvismus = dvojjazyčnost, aktivní užívání dvou jazyků. Na Těšínském území jde především o polskou menšinu, která si osvojila také češtinu jako jazyk mateřský.

16 BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009.

17 KNOP, A., PALLAS, L., LAMPRECHT, A. *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*. Ostrava: Městský výbor Socialistické akademie, 1967.

18 LAMPRECHT, A. *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

19 DOKOUPIL, L., et al. *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy N-Ž*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, s. 22.

2.1 Znaký česko-polského smíšeného pruhu

Základním znakem česko-polského smíšeného pruhu, shodným se všemi nářečími slezskými, je slovní přízvuk na předposlední slabice a nerealizace významotvorné délky vokálů. Toto nářečí má však ústních samohlásek sedm: **a**, **e**, **i**, **y**, **o**, **u** a **û** (středová zaokrouhlená hláska mezi **o** a **u**) a dvě nosové: **ɛ** a **ɥ** (spíše stopy po nich, a to především před úžinovou souhláskou, jinak bývají rozloženy na samohlásku a souhlásku **m** nebo **n**).

Dlouhé **a** zde nahradilo **o**, před souhláskami **m** a **n** dokonce **û** (*ptok, zúmek*). Tutéž samohlásku nalezneme místo **o** v zájmenech *ûn, ûna*. Původní jať (**ě**) se změnila v hlásku **y** (**i**) (*Ňimjec, chlyb*). Z polštiny zde pronikla přehláska samohlásky **e** (jatě) v **a** (před tvrdou souhláskou) nebo **o** (*śano, fčora*); dále skupina hlásek **ro, lo** (případně i **rû, lû**) proti českému **ra, la** (*krova/krûvka, głova/głûvka*) a zachované **g** proti českému **h** (*noga*). Starší tézeslabičné **aj** se realizuje buď jako **ej** nebo také **aj** (*nejdelšy, vajco*).

Nacházíme zde palatální výslovnost souhlásek **ś, ć, ź** a **dź** (*śedzeć*). „Jen na Jablunkovsku mají tyto hlásky specifickou výslovnost směřující k **š, č, ž** a **dž**, čemuž se říká *śiakání*.“²⁰ Stejně jako v ostatních slezských nářečích je na Těšínsku zachována hláska **dz** (*sadze, na nodze*) a také frikativní výslovnost **ř**, avšak objevuje se také v podobě znělé **ž** nebo neznělé **š** (*f Tšyńcu*).

Hláska **l** má zde trojí podobu: tvrdé **ł** (*kłobuk*), střední **l** (*na polu*) a měkké **l̥** před samohláskou **i** (*robiłi*). Místo českého slabikotvorného **r** a **l** se na Těšínsku vyskytují spolu s vokálem **ar, or, yr, il, el, ol, ûl** (*kark, torg, śyrp, vilk, velna, čołno*). Nalezneme zde také změkčenou výslovnost retnic **p, m, v, b** skrze **j** (*stawjać, pjeće, mjeće, bjerym*), výrazně měkké jsou pouze před **i** (*v'idzym, ñep'ij*). Vlivem spisovné češtiny se však již mnohem častěji vyskytuje tvrdá výslovnost. Typická je pak progresivní znělostní asimilace **v** ve **f** (*tfardy, kfjotko*).

S ostravskou nářeční podskupinou je zde společné měkké **i** po **š, ž** a **č** (*śić, źić, ćisty*). Po velárách **k, g** a **ch** se mohou vyslovovat obě varianty, častěji však měkké **i** (*vjelki, dlûgi, gřychi*). Také po souhlásce **ř** je možná obojí výslovnost (*gřiby, nařykać*).

V morfologii těšínského nářečí můžeme nalézt shodu v koncovkách 3., 6.

---

20 BOGOCZOVÁ, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 28.

a 7. pádu pl. napříč všemi rody **-ûm**, **-ach**, **-ami** (*synkûm*, *o synkach*, *ze synkami*, *rybûm*, *o rybach*, *z rybami*, *polûm*, *na polach*, *s polami*). Se 2. pádem pl. se zde pojí koncovka **-ûv** (*sûmsadûv*, *chalpûv*), ale také **-i** (*pjekoři*, *zlodžeji*). S polštinou se shoduje dělení maskulin na mužská-personální a ostatní, živočichové jsou tedy formálně chápáni jako věci (*ptoki špjyvały*, *vjelki psy ščekaly*, ale *vjelcy synci čekali*). Ve 4. pádě sg. feminin nalezneme koncovku **-e** (*našel se džluche*, *kupil se chalpe*). Zvláštností těšínského nářečí je jiný mluvnický rod některých substantiv (*ta dorta*, *tyn fazol*, *tyn but*), což není způsobeno vlivem polštiny, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Komparativ adjektiva mužského rodu se shoduje s tvarem komparativu adverbia (*ćeplejšy kabot*, *džišo je ćeplejšy niš fčora*).

Stejně jako u ostatních slezských nářečí také zde mají přivlastňovací zájmena pouze nestažené podoby (*mojigo*, *tfojigo*, *mojimu*, *tfojimu*). Značná rozkolísanost panuje u bezrodých osobních zájmen, nebo zájmena *se* (*o tobje/ćebye/tebye*, *po sobje/sebye*, *s tobûm/tebûm*; *se/še*). Zájmena neurčitá mají hned několik podob přípon: **-ka/-kej/-jak** (*cošika/cošikej/cošijak*, *gdošika/gdošikej/gdošijak*), podobně jako příslovce (*kajšika/kajšikej/kajšijak*).

Číslovka dvě má tento tvar pouze u počítaného předmětu v rodě ženském (*dvje školy*), v ostatních případech jde o podobu **dvo** (*dvo* (také *třo*, *štyřo*) *chłopi*) nebo **dva** (*dva kûně*, *vajca*, *piva*). Číslovky 11–19 se vyskytují ve dvou podobách (*jedynost/jedynošce*, *dvanost/dvanošce*, ...). Číslovka 200 je ve tvaru *dvje sta*.

Slovesa v préteritu v 1. osobě sg. mají staré aoristové zakončení na **-ch** (podobně jako u *bych* – *robilech*, *nošilach*). „Toto koncovkové **-ch** lze připojit i k jiným slovním druhům: k zájmenu (*joch to našel*), k podstatnému jménu (*taškech se kupila*, k příslovci (*fčorach přijechala*); minulost lze vyjádřit i pomocí tříčlenné konstrukce *jo žech robił*, *jo žech (se) kupila* ..., anebo s elizí osobního zájmena: *robił žech*, *kupila žech*.²¹

Sloveso **být** má také zvláštní podobu. V préteritu jsou to tvary *jo žech była/byłach*, *ty žeš byl/tyś był*, *ûn był*, *my byli/bylimy*, *vyšće (vy šće) byli/bylišće*, *ûni byli/ûny były*; přítomném čase pak *jo (žech) je*, *ty žeš je/tyś je*, *ûn je*, *my sům*, *vyšće sům*, *ûni sům*, v záporu se pak objevuje v sg. sloveso **mít** – *jo nima*, *tyś nima*, *ûn nima*, ale! *my ňesům*, *vyšće ňesům*, *ûni ňesům*; futurum pak vyjadřují tvary *bedym/bejym/bydym*, *beješ/bedžeš*, atd. Infinitiv tohoto slovesa má podobu *być*. Stejnou polskou koncovku **-ć** mají (až na výjimky např. *ryc*, *tlúc*, *múc*, *ćyc*) všechna slovesa.

---

21 BOGOCZOVA, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 30–31.

Rozkazovací způsob se pro 3. osobu sg. tvoří pomocí částice **ńech**, případně také **aż** (*ńech přidze, povjydz mu aś přidze*). Zákaz zde funguje stejně jako v češtině (*ńeśmjyś, ńeśmjym, ńeśmjy ...*).

Zajímavý je také příklad morfologicko-syntaktického typu *je umřity* (umřel) nebo *je ustoty*. nebo čistě syntaktického typu *jo tam być, tak by se či ńic ńestało* (kdybych tam byla).

Kladná částice zní na Těšínsku *ja*, záporná *ńi*.

Zvláštností je předložka **do**, která se pojí s osobou (*pojadyń do doktora, přidź do nas*), podobný význam má také předložka **ku** (*seł ku vojsku* (na vojnu), *prić ku nům*).

2.1.1 Lexikum česko-polského smíšeného pruhu

Slovní zásoba nářečí česko-polského smíšeného pruhu je velmi silně poznamenána jazyky z jiných zemí, především sousední polštinou, němčinou a slovenštinou. U slovenštiny a hlavně němčiny jde o tzv. slovní výpůjčky. „V případě lexikálních výpůjček se mluví o přejímkách. V případě onomaziologických modelů, k nimž docházelo nejčastěji v obrození, se mluví o kalcích, při nichž se výpůjčky slovtvorných, významových, syntaktických a pragmatických vzorů zdrojového jazyka naplňují lexikem přijímajícího jazyka.“²² Nejčastějšími přejímkami v češtině bývají germanismy. Například „profesní terminologie spojená s hutnickou výrobou či těžbou uhlí je z velké části původem německá. Souvisí to se skutečností, že majitelé hutí a dolů pocházeli z rakousko-uherské monarchie nebo z Říše (v době druhé světové války) a byli, stejně jako příslušně vyškolený technický kádr, německy mluvící.“²³ Tato pojmenování se v dnešní době často realizují v nářečích a bývají slovtvorně, morfologicky či foneticky adaptována.

V případě polštiny jde však o zcela jinou situaci, související se zeměpisnými a historickými souvislostmi. Nemůžeme tedy tvrdit, že těšínské nářečí převzalo či přejalo určitá slova z polštiny, jelikož nářeční výrazy shodné s polským jazykem na tomto území vznikly spíše z důvodů historických, jsou tak ovlivněné minulostí, kdy

---

²² *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002, s. 542.

²³ BOGOCZOVÁ, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 34.

bylo Těšínsko součástí polské země. Takováto identifikace přejatých nebo nepřejatých slov přináší obrovské potíže, danou problematikou se zabývá lingvistický obor zvaný etymologie, zkoumající původ a vývoj slov, což však není předmětem naší práce.

Nářečí česko-polského smíšeného pruhu je dále velmi bohaté na vlastní lexikální dialektismy, tedy slova, jež mají ve spisovné češtině jinოსловný ekvivalent. Také frekvenční dialektismy mají na území Těšínska značné zastoupení. Tyto výrazy se mohou užívat také ve spisovné češtině, ale jen velmi zřídka, častěji jsou použita jiná pojmenování, na rozdíl od daného nářečí, kde je jediným běžným výrazovým prostředkem. Další druhy dialektismů v česko-polském smíšeném pruhu: sémantické (s jiným významem než totéž slovo spisovné), kontextové (většinou jde o fráze, jež se liší spisovným kontextovým využitím) a specifické (nemající spisovný pojmenovací protějšek).²⁴

Diferenční složku od spisovné češtiny tvoří rovněž určitá metaforická pojmenování, opisná pojmenování a expresiva, případně též frazeologismy.

Všechny tyto výše zmíněné dialektologické výrazy budeme vyhledávat při naší lexikální analýze přepisů z nahrávek komunikátů z oblasti Karvinska a následně srovnáme generační změny v těchto projevech.

---

24 Toto třídění dialektismů čerpáme z: SOCHOVÁ, Z. *Lašská slovní zásoba*. Praha: Academia, 2001, s. 21–22.

3 KARVINSKO

Karvinský region zabírá rozlohu přibližně 356 km² a podle údajů k 1. 1. 2008 zde žije zhruba 276 600 obyvatel. Celou tuto oblast tvoří 7 měst: Bohumín, Český Těšín, Havířov, Karviná, Orlová, Petřvald a Rychvald; a 10 obcí: Albrechtice, Dětmárovice, Dolní Lutyně, Doubrava, Horní Bludovice, Horní Suchá, Chotěbuz, Petrovice u Karviné, Stonava a Těrlicko.²⁵

Název města Karviné (lat. Carvina) vznikl ze staroslovanských slov carw, carwa, což v dnešním překladu znamená býk a kráva. Pasterectví totiž bylo v období 13. a 14. století hlavní obživou osadníků této oblasti. Ze zmíněného období také pochází první písemná zmínka v listině knížete Vladislava Opolského o jedné z dnešních částí města: „...*Sal per totum cum Dambrowa et pratis omnibus...*“ („*solný kraj s Doubravou a všemi loukami*“). Tento kraj byl nazýván solným proto, že se zde původně vyvažovala sůl odpařováním ze solných pramenů. Zakladatelem města však byl Arnold, jenž sem přivedl německé osadníky, a po němž bylo město německy nazýváno Arnoldisdorf (Arnoldova ves).²⁶

V Karviné postupně vládla těšínská knížata a hejtmani, na přelomu 15. a 16. století pak rod Kitliců (psali se jako Karvinští z Karviné). Od konce 16. století až do roku 1945 je pak vývoj města spojen pouze se šlechtickým rodem Larischů, později Larisch-Mönnichů, jejichž zámek Fryštát v empírovém stylu je dodnes významnou památkou centra města Karviné.

První zmínky o vybudování školy na tomto území pochází z druhé poloviny 17. století a vyučovalo se zde jazykem, jímž hovořilo místní obyvatelstvo – po „moravsku.“ Teprve o sto let později dal na vlastní náklady vybudovat českou školu hrabě Jindřich Larisch-Mönnich. Později se zde však vyučovalo polsky, nebo polsko-německy, počátkem 20. století již ryze německy. Zřízením české soukromé dvoutrídni školy pak byla obnovena stará moravská tradice roku 1908.²⁷

V současné době se na území celého Těšínska nachází 29 škol s polským

---

25 LEDWOŇOVÁ, K. *Regionální autoři Karvinska*. Nepublikovaná bakalářská práce, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2012, s. 10.

26 Údaje v celém odstavci čerpáme z: HAJZLEROVÁ, I., MATROSOVÁ, V. *Zmizelá Morava a Slezsko. Karviná*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2009, s. 5.

27 ŠLACHTA, F. *Dějiny hornického města Karviné*. Karviná, 1937, s. 42–43.

vyučovacím jazykem,²⁸ v nichž se žáci učí českému jazyku již od druhé třídy, ten je také povinným maturitním předmětem.

Ráz krajiny na Karvinsku se začíná podstatně měnit po roce 1776, kdy zde bylo nalezeno černé uhlí. S otevřením důlních šachet (do poloviny 19. století na neskutečný počet 34) a počátkem těžby dřeva a železné rudy na Těšínsku přichází obrovská vlna přistěhovalců z různých částí země. Velká migrace nastává také po roce 1945, kdy se Karvinsko stává významnou průmyslovou oblastí, vznikají nová města a zároveň se značně mění demografická struktura oblasti. Během téměř dvou staletí se v Karviné rozvíjí poněkud překvapivě také lázeňství. Za léčbou hlavně pohybového aparátu dojíždějí do místních Lázní Darkov pacienti ne jen z České republiky a sousedních zemí, ale ze všech koutů světa, především z arabských zemí. Koncem 20. století pak dochází k útlumu těžby a postupnému uzavření většiny těžebních závodů, což poslední dobou velmi napomáhá k obnovení krásy místní krajiny, ale také vede k obměnám obyvatelstva.

3.1 Dialektologické odlišnosti na Karvinsku

K určení nářečních odlišností na Karvinsku nám pomůže společné dílo dialektologů Aloise Knopa, Ladislava Pallase a Arnošta Lamprechta *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*,²⁹ kde výše jmenovaní rozdělili západotěšínská nářečí podle určitých znaků na tři úseky. Stěžejní je pro nás severní úsek karvinský s charakteristickými jevy, jako výslovností *sviŷj* proti asimilovanému *sfŷj*. Dále pak zubnou výslovností *l* proti okolnímu *ŷ*. Tvar budoucího času zde nezní *bedym* a *bedžeš*, ale *bydem* a *bydžeš*, a proti okolnímu *šel* tvar *šoľ*.

Střední úsek těšínský, jenž rovněž spadá pod oblast Karvinska, se dále vyznačuje tvary jako *tobûm*, *zaplecûny* proti jižnímu *tebûm*, *zaplecûny*, dále tvary *vidžoľ te (tûm) krove* nebo tvary *ňûs – ňûsla – ňyšli*.

---

28 Demografická data. Polská menšina na Těšínsku [online, cit. 18. 04. 2016]. Dostupné z WWW: <<http://polskamensina.3nec.cz/3.htm>>

29 KNOP, A., PALLAS, L., LAMPRECHT, A. *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*. Ostrava: Městský výbor Socialistické akademie, 1967, s. 67–69.

4 PRAVIDLA PRO PŘEPIS MLUVENÝCH KOMUNIKÁTŮ

Pro pravidla přepisu mluvených komunikátů potřebných pro naši práci jsme použili a upravili pravidla ze studií Dany Davidové a kolektivu *Mluvená čeština na Moravě*,³⁰ Evy Jandové *K přepisu mluvených komunikátů*³¹ a Jiřího Muryce *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku*,³² neboť jsou pro danou oblast nejvhodnější.

Dodržujeme tak tyto zásady:

1. bez ohledu na pravopis zapisujeme ty hlásky, které byly vysloveny a jak byly vysloveny; pro jednu hlásku užíváme vždy jednoho a téhož znaku;
2. nepoužíváme žádné interpunkční znaky a nerozlišujeme velká a malá písmena;
3. délku označujeme běžným způsobem – čárkou nad příslušnou hláskou;
4. pokud mluvčí ve svých komunikátech rozlišují dvojí kvalitu *i/y*, zaznamenáme je tak;
5. hlásku vzniklou z *o* nebo starého *ó*, vyslovovanou jako zaokrouhlenou mezi *o* a *u*, označujeme znakem *ú*;
6. nosovost samohlásek se označuje obvyklým znakem pod písmenem – *q, ɛ, ɥ, ĭ, ɣ*³³; rozloženou nosovku *û* před *m* a *n* na konci slova přepisujeme *ûm, ûn*;
7. tvrdé *l* označujeme jako *l̥*;
8. zachované znělé hlásky *dz* a *dž* zapisujeme jako *dz* a *dž*;
9. změkčení souhlásek značíme čárkou nad písmenem – měkké sykavky *ś, ź*; palatální *ć, dź*; a dále také *ń, ḳ, g̣* a *ł*;
10. zadopatrové *n* označujeme znakem *ɲ*;
11. souhlásky geminované se označují zdvojeným písmenem; také respektujeme výslovnost běžných diftongů *ou* a *au*;
12. slovní přízvuk označujeme tak, že vrchol znělosti slabiky (samohlásku, případně slabikotvornou souhláskou) napíšeme tučně; označujeme však pouze přízvuk na

---

30 DAVIDOVÁ, D. et al. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, s. 148–149.

31 JANDOVÁ, E. K přepisu mluvených komunikátů. In: *Jazykověda = Linguistica 2*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996, s. 7–14.

32 MURYC, J. *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 161–162.

33 Pro nosové *y* se nám nepodařil nalézt odpovídající grafém, volíme tedy tento (nejpodobnější) znak - *y*.

předposlední slabice;

13. Ráz, tedy tvrdý hlasový začátek, značíme apostrofem před samohláskou – ';

14. Přestávka v řeči se označuje šikmou čarou - /, delší přestávka dvěma šikmými čarami - //;

15. Nepodstatné, vynechané úseky se značí třemi tečkami – ...;

Při přepisu našich nahrávek záměrně vynecháváme označení intonačního průběhu (stoupavého nebo klesavého) šipkami, stejně tak legátovou výslovnost obloučkem pod řádkem, jako je tomu v pravidlech u přepisů dialektologů (I. Bogoczová, D. Davidová, E. Jandová), neboť nejsou pro záměry naší lexikální analýzy podstatné.

5 VYBRANÍ KOMUNIKANTI A ANALÝZA JEJICH KOMUNIKÁTŮ

Pro účely naší analýzy jsme nejprve pořídili několik nahrávek komunikantů v nářečí česko-polského smíšeného pruhu. Poté jsme vybrali celkem dvanáct záznamů, vždy po čtyřech z každé věkové kategorie: nejstarší generace ve věku 60 let a více, střední generace ve věku 30–59 let, nejmladší generace pak ve věku 29 let a méně; a tyto kategorie byly seřazeny do příslušných podkapitol naší analytické části.

Po přepsání mluvy těchto komunikantů (vyprávění, objevil se také jeden recept) pomocí výše uvedených pravidel jsme zvolili tabulkový systém překladů slov, jež se lexikálně zcela liší od českého jazyka. Do těchto tabulek jsme tak vybrali všechna slova shodná s polským jazykem a vlastní lexikální dialektismy dané nářeční oblastí spolu s jejich českými ekvivalenty, neboť právě těchto slov jsme v každém textu našli nejvíce. Pod tabulkami se vždy nachází také komentáře s vysvětleními, jak určité výrazy vznikly, nebo v jakých variantách můžeme tato slova nalézt v textech jiných. Dále jsme se zaměřili na přejímky z jiných jazyků, především pak na germanismy a slovákismy, případně také anglicismy nebo slova z latiny či řečtiny. Na závěr jsme vyhledali také další typy dialektismů (sémantické, frekvenční, kontextové, ... více v podkap. 2.1.1 Lexikum česko-polského smíšeného pruhu), případně archaismy a neologismy.

Pro zařazení slov a překlady z polského a německého jazyka nám posloužily slovníky Jerzyho Nowaka a kolektivu *Česko-polský a polsko-český slovník*³⁴ a Marie Steigerové a kolektivu *Kapesní česko-německý a německo-český slovník*.³⁵ Pro určení výrazů ze slovenštiny jsme zvolili internetový slovník *lingea*.³⁶ Pro překlad nám neznámých nářečních výrazů nám pomohl internetový slovník *ponaszimu*,³⁷ jenž provozuje kapela *Blaf* pocházející z Hrádku ve Slezsku, obsahující celkem 5008 slov.

---

34 NOWAK, J. et al. *Česko-polský polsko-český slovník. Słownik czesko-polski polsko-czeski*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009.

35 STEIGEROVÁ, M. et al. *Kapesní česko-německý a německo-český slovník s novým německým pravopisem*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999.

36 Slovníky.lingea.cz. moderní on-line slovníky. [online] Dostupné z WWW: <<http://slovníky.lingea.cz/Slovensko-cesky>>. Slovníky.lingea.sk. moderné on-line slovníky. [online] Dostupné z WWW: <<http://slovníky.lingea.sk/Cesko-slovensky>>.

37 Slovník *ponaszimu*. *Blaf gorolgrass*. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.blaf.cz/index.php?body=slovník>>.

Při zjišťování původu některých výrazů nám pomohl také *Český etymologický slovník* Jiřího Rejzka.³⁸

Výrazy zcela shodné s českým jazykem, v nichž nalezneme pouze hláskové změny (např. $h \rightarrow g$, $s \rightarrow \acute{s}$, $ou \rightarrow u$, apod.), případně změny v časování či skloňování, ponecháváme bez překladů.

Jsme si vědomi, že exaktní hranice mezi jednotlivými jazykovými rovinami u dialektismů může být obtížně stanovitelná, neboť např. nářeční výrazy s odlišnými hláskoslovnými jevy se často mohou lexikalizovat. U slov vykazujících shodu s jinojazyčnými lexémy (obzvláště u blízkce příbuzných jazyků) není také vždy možno jednoznačně odlišit, zda se jedná o paralelu, či přejetí v hláskoslovně/slovtvorně/tvaroslovně diferenční lexikální jednotky – viz např. *košćol* vs. české *kostel* nebo *súmśod* vs. české *soused*.

5.1 Čtení problematických hlásek

V prepisech našich záznamů nalezneme hlásky, jež mohou při čtení činit nemalé problémy. Jedná se o:

1. hlásku $\hat{u}$ – čteme jakoby hlásku mezi o a u , blíže však k u ;
2. pozůstatky nosových samohlásek (a , i , u , y) – čteme jako samohlásku s lehce vypuštěnou souhláskou n (a^n , i^n , u^n , y^n);
3. hlásku l – čteme jako tzv. odbyté u , podobně jako w v angličtině;
4. hlásky dz a $d\acute{z}$ – vyslovujeme shodně jako je píšeme;
5. měkké sykavky s a $\acute{s}$ – vyslovujeme jako změkčené $\acute{s}$ a $\acute{z}$;
6. měkké palatály $\acute{c}$ a $d\acute{z}$ – vyslovujeme jako změkčené $\acute{c}$ a $d\acute{z}$.

---

38 REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.

5.2 Přepisy záznamů a jejich lexikální analýza

V následující kapitole představíme dvanáct přepisů získaných nahrávek od čtyř mužů a osmi žen, které jsme rozdělili do tří věkových kategorií. U každého přepisu bude uveden rok narození a pohlaví komunikanta.

5.2.1 Nejstarší generace

Ve skupině nejstarší generace představíme přepisy záznamů tří žen a jednoho muže ve věku 60 let a výše.

5.2.1.1 Komunikant č. 1

*f šedym 'atřicatym roku žech začla chodzić do **pjyrše** třídy ve starym mješće³⁹ /'a v 'ošimatřicatym roce 'ešće do **drugí** třídy /'ale přyšli **połocy** /'a my mušeli chodzić do **polski** školy / bo 'oňi inše školy nepovolili // 'a za rok přyšli **ňimcy** / tak my mušeli všici chodzić do **ňimječki** školy /'až do **kůńca** vojny // jak skůńčyla vojna / tak 'ešće do kůńca škůlnigo roku my dochodžily ve starym mješće /'a gdo chčoť šel robić zkůšky na mješćanke / jak to gdo zrobiť do taki třídy był přidželůn // po škole vjetšinům my šli do roboty //*

*... my jag byli mali / tak my takove gračky **ňimjeli** / jak teraz džecka majům / nům nekupovali takove gračky bo na to rodžiče **ňimjeli** // 'a jak 'už był kapke vji, kši / tag mušel půmogać důma robić // jo mušalach mamje půmogać na poču / mušalach mamje půmogać při **praňu** / prali my 'ešće ve vaštroku / na **valše** / pračky 'ešće ne 'egzistovaly žodne // jako džecka tak my se vyživali tak že / kozy my chovali /'a přes prazdniny my šli kozy pašć // při tym my se vygůňili v **łosku** / tam bylo naše vyžiči přes prazdniny // 'až se šlo do školy / tak 'ešće niž začůť **vjater žimny** fukać / tak my 'ešće tam s tymi kozami furt šli / tam my se zrobili s podorůvky takovy **bunker** / stare **deky** my se přiňišli / 'a tam my **šedželi** / 'ogyň my se zrobili / **pječoky** mi pjykli / naćepali tam žimjokův do 'ogňa / 'a*

---

39 Staré Město – jedna z městských částí Karviné.

to my mjeli takúm svačyne / bo žadyn si z chalupy svačyne **nepřiňos** // 'a bylo nam tam fajne no / ale toš potym už se šlo do školy 'a **kůňjec** //

'a **švynta** jak přišly / tak my mjeli dycky fazole s pječkami / bo ryby ftedy nébyly / potym my mjeli gryzek / mlyko žimjoky 'a takí buchty spařune 'a pomaščune / no 'a 'oplatky // před jodlym my se dycky pomodlili / 'a mama nům zrobyla takovům řeč / co bylo za cały rok / co se zrobylo / 'aby se zaš robylo **přišly** rok tak / 'aby se nům 'urodžilo na **połu** / 'aby my mjeli co ješć // no 'a strůmek my mjeli / švjčky obyčejne / kolekce ješće né 'ekzistovaly ftedy // no 'a potym se šlo na **půlnočnům** / 'a z půlnočni každý přišel vymarzli / 'a rano gdo ppyrši vstanyl / tak šel ku **garcu** ku fazolum / ty fazole byly strašne dobre // no 'ale **kołoče** my mjeli dycky napječůnych / mama už se starala 'a napjykla nům koloči / babůvky upjykla / synci chodžili po **kolyndže** // babuća my mjeli zabitego / my chovali babuća každý rok / dvjekozy / gyši / kury 'aji krůliky // gyši mi chodžili kumpać do **přikopy** / tam se 'aji **napasly** na **škarpje** / no 'a to byla moja robota / gyši přignać / no 'a v žimě potym bylo ppyři / tak se **škubały** // přišly babki / pošodały kole stolu 'a škubalo se ppyři // při ppyřu se **vyklodało** / **spuminało** / **špjivalo** // televize nébylo / radija nébylo / tak se vječůr **šodało** 'a **vyklodało** se // to my mlodži ěnym **posluchały** / co babki **vyklodajum** / 'ale bylo to takí **vješole** // potym mama dycky na vječere nasmažyla špyrky / a jan tyn strašne pjekne čytoł **romany** / on jak čytoł / to ta jag by my byli fkińe / jag by my to **vidželi** / a pjekne špjyvoł / a **vykłodoł** sfoji vjeci jak **přežyvoł** // no 'a tak se žyło aš do **vjosny** / až zaš se odevřyla **robota** na **połu** //

(žena, rok narození: 1931)

5.2.1.1.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
gyši	husy
kury	slepice
robota	práce, zaměstnání
švynto	svátek
vjosna	jaro
vojna	válka
žimny	studený

Slovo *śwjynto* (polsky psáno *święto*) se v přesném překladu z polštiny užívá spíše ve významu „dovolená“ či „prázdniny“, v místním nářečí se vztahuje především k vánočním svátkům (polsky *święta Bożego Narodzenia*).

Výraz *vojna* ve významu „válka“ ve spisovné češtině patří k archaickým výrazům, v ostatních slovanských jazycích (v polštině, slovenštině, také v ruštině) stále přetrvává. Podobným archaismem je pak v českém jazyce „vesna“ (v našem případě *vjosna*).

Adjektivum *zimny* může působit jako české *zimní*, avšak vyjadřuje pouze to, že je něco studené, nebo chladné. Můžeme jej proto také označit jako sémantický dialektismus.⁴⁰

Ke shodám s polštinou můžeme zařadit také užití řadové číslovky komunikáta – *pjyrši* (první) a *drugi* (druhý), polsky psáno *pierwszy* a *drugi*.

Mluvíci použila ve svém vyprávění jedno slovo z němčiny: *vaštrok* (německy psáno *waschtrog*) v doslovném překladu znamená „necky na praní.“

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>babuć</i>	prase
<i>ftedy</i>	tehdy, kdysi
<i>gryzek</i>	řízek
<i>naćepać</i>	naházet
<i>pječky</i>	křížaly, sušené ovoce
<i>pječoky</i>	pečené brambory ve slupce
<i>podorůvka</i>	podoraná půda
<i>přišły</i>	příští
<i>špyrky</i>	škvarky
<i>žimjoky</i>	brambory

Zvláštním způsobem vznikla nářeční podoba slova řízek. Zatímco ve spisovné češtině je toto pojmenování odvozeno od slovesa *řezat* (stejně jako v němčině *schnitzen* = *řezat*), v místním nářečí má výraz *gryzek* původ od polského substantiva

40 Sémantické dialektismy mají jiný význam než stejné slovo spisovné. Spisovný jazyk zpravidla disponuje dvěma odlišnými výrazy, zatímco nářeční slovo bývá polysémií. In: SOCHOVÁ, Z. *Lašská slovní zásoba*. Praha: Academia, 2001, s. 22.

gryzac = *kousat*.

Sloveso *házet* i jeho obměny v místním dialektu vždy zazní v podobě *cépac* (*naćepac*, *vyćepac*, *prećepac*, atd.).

Velmi specifické je adjektivum *přišly*. Vyjadřuje totiž budoucnost odvozením od slovesa *přijít*, tedy opisně „ten, který teprve přijde“ (příští), nikoliv „ten, který už přišel,“ jak by se mohlo zdát ve spisovné češtině. Jedná se tedy o sémantický dialektismus.

Substantivum *špyrka* označuje v karvinském nářečí *špek*, výsledný produkt ze *špeku*, vzniklý smažením, jsou pak *špyrki* (škvarky).

Slovo *zimjoky* je nářeční úpravou polského *ziemniaki* (brambory).

K sémantickým dialektismům můžeme přiřadit diferenční významy některých použitých předložek i předpon. Označení *při praňu* by ve spisovné češtině mohl znít *u praní*, daný kontext *mamje pûmogać při praňu* však přeložíme jako *pomáhat mámě s praním*. Spojení *chodzić po kolyndze* pak můžeme přeložit *chodit na koledu*, nebo ještě vhodněji *chodit koledovat*. Mluví také použila v češtině netradičně zvolenou předponu *vy* ve slovese *vyživać se*, které je pravděpodobně odvozeno od substantiva běžně užívaného také ve spisovné češtině – *vyžití*. Sloveso však dokážeme jen těžko přeložit jednoslovným ekvivalentem, neboť zde není myšleno ve významu „vyžívat se v něčem,“ spíše jako „užívat si,“ v přeneseném kontextu pak jako „hrát si.“

V textu jsme také našli několik frekvenčních dialektismů.⁴¹ Jedná se o sloveso *vygûňili*, a dále příslovce *fajńe* a *kapke*. *Gûńic* překládáme jako *honit*, v běžné české komunikaci však mnohem častěji použijeme sloveso *běhat*. Příslivce *fajńe* pak bývá nahrazováno slovem *dobře*, slovo však původně pochází z německého *fein*, jež znamená „hezký“ nebo také „jemný;“⁴² *kapke* používá místní nářečí ve významu „trochu,“ občas se setkáme i s variantou *kapečke* (trošičku).

---

41 Frekvenční dialektismus slouží v nářečí jako běžný (často také jediný) výrazový prostředek, ve spisovném úzu je již méně častý (zastarává, existuje synonymum, případně výraz nadřazený). Tamtéž, s. 22.

42 REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 165.

5.2.1.2 Komunikant č. 2

... 'a jo jak skûňčyla vojna / žech mjoł 'ošym rokûf / no 'a mješkali my tu / jag mješkumy furt / no 'a kješji jak tu byla / fronta se zastavila / 'a nas to tu jakši celkem minylo / bo to ene 'otstřelovali tu na karvinûm / 'a nas to minylo / no a my jako s bratym / taci dva mali synci / gûnili mjzy tymi vojakami / no tu mjeli kuchyň polňûm / na celnicy / vařili tam pro fronte / no a my s bratym gûnili furt kole tego a zaglundali my všydzji / 'a čepali my jim tam do tego kotla dycki kamjyňi jak se nedživali / 'a ũni na to pryšli / tag ũš nas tam potym nechćeli kole tego pušćić / 'a dycky to vječur nebo po poledňu odvužali to jodlo co uvařili na fronte // 'a brat byl mlodši 'o dva roky 'ody mje / tak tyn tam dycki s tymi vojokami ućekoł rano / odjechoł rano / 'a došć daleko to bylo / to bylo tag 'asi pjyc kilometrûf // 'a jak 'odjechoł tam s tym / tag mama strašne 'o ničo mjala strach / bo to nikjedy trvalo skoro cały džiň 'aš do vječura niš se vrućil // no 'a potym / jak tu pryšli ruši / tak my mjydzzy nimi teš gûnili / tak nas 'obuch dvuch 'ostrigali dogoła / ganc my byli / ćepło bylo 'a my byli 'ostrigaňi dogoła že my mjyli glove same puchyře na glovje / bo nas to stýnce tak 'opolilo // no 'a či ruši tu byli / mama jim prala prodlo / vješala to tu / no 'a zaš byli taci mjydzzy nimi koumacy / kješji jim to čiste prodlo kradli / tak mama pravila / jo vûm to povješila tam / gdyš je to tam čiste tak se to hlidjeće / aby vûm to zaš či druzi neukradli / tak tam dycki jedyn vojok mjel takûm varte / 'a chûdzil kole tego / 'aš to prodlo ũschlo / tak se to posbjyrali // nu i tak my tukej / celkym nas ta fronta tukej minyła / nu i tak my tûm vojne přežili //

... bylo to taki došć tragicky / 'ale nûm se tu celkem nic nestalo / no tag dycki spuminumy na ty zažitky / co se tu teš stovały / teš tu pore kamaratûf / jag my se bavili tu kole / tu sûm taki rybnyky kole nas / 'a jag my se bavili / tak mjydzzy nas tam spadnył granat / no 'a tych kolegûf to troške poraňilo / no my jako džecka / rozućikli my se / nu a tyn zraňûny tam zustoł / tak ho potym přivjužli do tego / odvjuzli go do špitola / spravili / zaš byli s tym problemy / bo zaš ruši se pytali / čy to nima kaj to 'ot nimjeckigo vojoka 'abo coši / nu 'ale dopadlo to dobre / po vojne my se setkali społym / džišo ũš mummy po šedzimdžešut pjyc po 'ošymdžešut rokûf skoro / nu i tak jak se dycki sbjyrymi / tak se 'o tym popovjadumy / i zašmejmy se při tym / i pofspominumy na taki stare pješki kjere byli přet tolkima rokami //

(muž, rok narození: 1937)

5.2.1.2.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>brat</i>	bratr
<i>mjjdzy</i>	mezi
<i>mjyškać</i>	žít, bydlet
<i>ńikjedy</i>	někdy
<i>sbjyrać se</i>	scházet se
<i>vjećur</i>	večer
<i>vojna</i>	válka
<i>všydźi</i>	všude
<i>zaghundać</i>	nahlížet, dívat se

Výraz *vojna* zní ve spisovné češtině již pouze jako archaismus, v ostatních slovanských jazycích, ať už v polštině, nebo také ve slovenštině či ruštině je stále užíván primárně tento výraz, je tedy všeslovanský.⁴³ Totéž platí pro slovo *brat*, jež má však specifickou podobu v 7. pádě singuláru – *bratym*, zatímco v polštině *bratem* a ve slovenštině dokonce *bratom*.

Mezi polská slova můžeme zařadit také výrazy *špital* a *varta*, která jsou však pravděpodobně do polštiny převzata z němčiny: německy *das Spital* (polsky *szpital*, česky *nemocnice*; polsky *warta* (česky *hlídka*) – z německého *wahren* (dávat pozor). Dalším germanismem je pak slovo *ganc* (německy *ganz*), s nímž se setkáme také v dalších textech, a znamená „zcela“ či „úplně.“

Z polštiny jsou také veškeré číslovky, jež mluvčí použil: *ośym* (osm), *pjyc* (pět), *śedźimdźeśyt pjyc* (sedmdesát pět), *ośymdźeśyt* (osmdesát).

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>abo</i>	nebo
<i>ćepać</i>	házet
<i>cośi</i>	něco

⁴³ REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 718.

<i>džišo</i>	dnes
<i>ene</i>	jen, pouze
<i>kaj</i>	kde
<i>kole tego</i>	kolem toho
<i>pore</i>	několik, pár
<i>synek</i>	chlavec, kluk
<i>tukej</i>	tady

Abo je zkráceným výrazem polského *albo*. Někteří komunikanti v následujících textech užívají úplnou polskou podobu. Podobně vznikla také slova *coši* a *džišo*, tentokrát však přidáním formantů k polským výrazům *coś* a *dziś*.

Naprosto odlišné jsou pak výrazy *ćepacé*, *kaj* a *tukej*, a to jak od češtiny, tak také od polštiny.

Netradičně je pak užitá předložka *po* ve spojení s polednem – *po polednu* při označení denního časového údaje *odpoledne*. V polštině je tento výraz téměř shodný (*po południu*), v češtině se jedná spíše o archaický výraz (*po poledni*).

Jako diferenční můžeme označit předponu *o* ve slově *opolilo*, do češtiny tento výraz totiž přeložíme jako *spálilo*.

5.2.1.3 Komunikant č. 3

... manžel robil na *vaclafce*⁴⁴ na *šachtě* / potym my dostali byt tu *f karvine* v *raju* / tu mjškume ot počůntku na tym byće // no 'a do našich se ježdžilo vjetšinům vždycky na *sobote* / na *nedzele* / nebo oňi tu ježdžili / nebo rodiče manželovi teš tu ježdžili // no 'a tak my se tak *schodzali* furt jako rodina / na *vanoce* my dycky teš ježdžili do *pjetfolda*⁴⁵ // pak se nům ve štyry ašedesatym narodžila *džoucha* / *ivanjka* / no byli my ščasni protože / jako mirek chćol strašne *džoucha* bo ůňi byli tře *synci* // jag mjala

44 Václavka – lidové označení kamenouhelného dolu Václav v Porubě u Orlové.

45 Pjetfold = Petřvald

ivanĵka džešyć roku / tak se nŭm narodŷil marĵin //

... drugi tata pochodzol s ĉech / tak my tam ježdŷili na dovolenŭm / to byly fakt krasne dovolene / 'a to my ježdŷili calo rodĵina / mama s tatŭm / jo z vnukami / potym my zaĉli ježdŷiĉ do tych vrchovin⁴⁶ / ĉi tam uš pomřyli vřyci / teras uŷ je tam ĩny šostřeňica / tak do űi ježdŷimy //

... jo jako d'ecko / no űebylo pyňŷy nazbyt / to űe 'ekzistovalo / 'aby my řekli / dej mi mami džešyć korun na nanuka / nebo to vubec / jak dvacet halyři na řumjenke / to jeřće bylo kjejši // tak / do řkoly se chodŷilo / ježdŷilo do 'ostravy lokalkŭm //

... vanoce / to sme dycky mjeli tradiĉni / mjeli strŭmek postavjuny / řvjiĉky / to űebyly elektricky řvjiĉky // 'a na vilije my dycky mjeli grochovŭm polyfke / 'a to jo / gdyby to űebyla vilija / tak by 'aji od mamy dostola / bo jo grochule űimugla / bo kjejši űebyl groch tak jak je fĉil tyn lupany / 'ale to bylo kjejši űelupane 'a tu řupe joch űimugla / mje naĉuŷgalo / to bylo strařne // fĉil uŷ jim grochule // 'a mjeli my bramborovy salat / 'a kapra dycky tata přiűus // ... 'a prvni pomeranĉe co řech mjala / to jag mama robila na tych brigadnickych barakach tŭm kucharke / tak ĉi chlopi / jako havjyře / fasovali dycky taĉi jakři / no f tym byli pomeranĉe / tak toch mjala pjyři ros pomeranĉe / 'a mjalach jich taĉi řkopek vjelĉi / bo jo tam chodŷila za mamŭm do te kuchyňe / 'a ĉi chlopi / veřće to tam dŷouře / tak tela pomeranĉu řech myřlim v řivoĉe űimjala // 'a to byla novűjka ftedy / kaj to / to se stoly fronty na pomeranĉe / na banany // to sŭm taĉi zaŷitky no //

'a velikonoce / jĉ to byly vjeřole velikonoce ftedy / to jeřće kejši jag my byli sfobodni / jo byla jedŷino dŷoucha / to jak synci zaĉli / tak jedyn na okno ze zachoda / 'a jag řech ĉĉala odevřiĉ dvjyře / tak řech při mo do latoru s vodŭm vleĉala / bylach calo mokro // to byla dyĉki sřanda //

... mama mje poslala do babiĉĉi / ře tam mŭm řeli uvařune / 'abych pro űego zařla / 'a jo řla s tym řelim / 'a zaĉlach s tŭm baűkŭm tak toĉiĉ / 'a to řeli vypadlo / 'a tam byla tako řkřarovano cesta / 'a jo to 'i s tymi řkřarami pozbjirala do tego řbuŷka zař / 'a mama myřřlala / ře mje zabije //

(řena, rok narozenŷ: 1943)

---

46 Vrchoviny – vesnice, ĉast mĉsta Novĉ Mĉsto nad Metuĵi v severovřchodnŷich ĉĉach.

5.2.1.3.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>bańka</i>	bandaska
<i>ftedy</i>	tehdy
<i>mjyškać</i>	žít, bydlet
<i>naćuńgać</i>	natahovat
<i>poćúntek</i>	začátek
<i>pyńizy</i>	peníze
<i>teraz</i>	nyní
<i>všyci</i>	všichni
<i>vźuć (veśće)</i>	vzít (vezměte)

Sloveso *mjyškać* vzniklo z polského *mieszkać*, tedy v překladu *žít*, v 1. osobě plurálu se však vyskytuje v podobě *mjyškumy*, nikoli *mjyškamy*.

Výraz *naćuńgalo mje* v daném kontextu znamená „bylo mi špatně (na zvracení).“ Sloveso bylo vytvořeno z polského *naciągnąć* ve významu „natahovat.“

Příslovce *teraz* existuje kromě polštiny také ve slovenštině ve shodném významu. Zájmeno *všyci* pak vzniklo zkrácením polského *wszyscy*, někteří komunikanti však výraz vyslovují v úplném polském znění.

V textu se nachází také polské číslovky *dześyć* (deset), nebo řadová *drugi* (druhý).

Mluvčí použil také několik germanismů. Jedná se o slova *šachta* (*der Schacht*), *furt* (*fort*), *fasovat* (*fassen*) a *havíř* (v nářeční podobě *havjyř*; *der Hauer*). Tato slova však zdomácněla také v češtině a běžně tak nahrazují slova *důlní jáma*, *neustále*, *dostávat* a *horník*.

Setkáváme se také se slovakismem *šupa* v českém významu *slupka*.

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>dźoucha</i>	děvče, holka
<i>fčil</i>	ted', právě
<i>iny</i>	jenom, pouze

<i>kjejší</i>	kdysi
<i>pjyrši roz</i>	poprvé
<i>synci</i>	chlapci, kluci
<i>tela</i>	tolik
<i>vilija</i>	Štědrý den
<i>žbunek</i>	džbán

Výrazy *džeucha* a *synek* (v našem případě *synci*) jsou rozšířeny po celé slezské nářeční oblasti. V případě *džeuchy* jde však o zkrácení slezské *děvuchy*.

Príslovce *fčil* pak bývá ve významu „ted“ užíván dokonce v celé moravské a slezské nářeční oblasti. Pochází ze staročeského *v čile*, kdy *čila* znamenala „chvíle.“⁴⁷

Pjyrši roz je úpravou polského *pierwszy raz*, kde výraz *roz* (*raz*) nahrazuje české *krát*. Například *podruhé* by znělo *drugi roz*, avšak v případě *dvakrát* užije nářečí formu *dva razy*.

Výraz pro *Štědrý den* – *vilija* vzniklo pravděpodobně z polského *wigilija* pro stejné označení vánočního svátku. *Wigilia* však původně pochází z latiny ve významu „bdění“ nebo „hlídání.“⁴⁸

Nalezli jsme také diferenční význam předložky *do* ve spojení *do našich se jezdilo, do ní jezdímy*, tuto vazbu s předložkou přeložíme jako *k našim se jezdilo a jezdíme k ní*.

Jako frekvenční dialektismus označíme výraz *džešyc roku*. Ve spisovné češtině je při určování věku běžné užívat s číslovkou výraz *let*, v daném nářečí uživatelé používají téměř vždy *roku* (v případě většiny mluvčích dokonce *rokůf*).

V textu jsme se setkali také s železničním slangem, a to při označení místní železniční dráhy – *lokalka*; nebo se zkratkovým výrazem – *grochule* (*hrachovka* neboli *hrachová polévka*).

47 REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 702.

48 Tamtéž, s. 710.

5.2.1.4 Komunikant č. 4

*jak pjekym kołoče // nagotu jym se do misky mųke / kjerům oše jym / posolim /
ńechům / 'a potym se pripravjym mlyko / do mlyka dům cukjer / 'olej / zegřoć / 'aš to je
ćeple / tag do malego gornečka odle jym troške mlyka / dům tam lyžičke cukru / 'a
droždže / jak ty droždže vykínům / tak to vřycko dovům do tej mųki // droždže / mlyko f
kjerym je olej / cukjer/ 'a co je f tym mlyku / počkej / no ńic jinřy / 'a nakůnec tam
dovům Źultka / vřycko to mům f tej mųce / 'i začnym robít často / zarobjim go dwacet
minut dorobjim / dům go naruřać / pomalu godŹine se to muři ruřać // 'a za tům dobe se
připravjim syr / do kjerego zař dům / pocukru jim / dům Źultka 'a cukjer / 'aš se mi tak
fajńe zrobit / tak go mům gotovy // no 'i zrobit se posypke / zař do posypki se dovo
mųka / cukjer / masło / 'albo troche palmy / troche cukru / troche masła / zrobjym se
fajńům posypke / 'i ńechům // 'a jag je často vykínute / tak robjym kołoć / 'albo na
całym plechu / 'albo mały kołočky // pječe se to / małe kołočki se pjekům / dovům
dvanost na jedyn plech małych kołočkůf / 'aš to je / no zař to muřim 'ukroć / 'aby byli
stejno / tak dojřć se snaŹym / 'aby byli stejnomjery / do tego dům tyn syr / jak to je
naruřane / tak to rospučym / pomaŹym / dům posypke / 'a pjekym to tak dŹeřyć ař
třinost minut / no 'a vjelki na całym plechu zař se muři pjyc / 'ař čerdŹeřći minut /
zrobjim / dům často na plech / na to dům tyn syr / na to dům zař ćińutko časta na tyn
syr / popřyćiskům to / 'a sypjym posypke / no / 'a je to gotove //*

(řena, rok narození: 1942)

5.2.1.4.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polřtinou	Český ekvivalent
<i>albo</i>	nebo
<i>ukroć</i>	ukrojit
<i>zrobić</i>	udělat
<i>Źultka</i>	Źloutky

Všechna čtyři slova v tabulce jsou přesným fonetickým přepisem polských výrazů *albo*, *ukroić*, *zrobić*, a *zółtko*.

K výrazům shodným s polštinou můžeme zařadit také číslovky, jež mluvčí ve svém receptu užila: *dzešyc* (deset) a *čterdzešci* (čtyřicet).

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>ćińutko</i>	velmi tence
<i>nagotovać</i>	nachystat
<i>narušać, rušać</i>	vykynout, kynout
<i>ośeć</i>	prosít
<i>poprzyćiskać</i>	přítlačit, přitisknout
<i>rospućyc</i>	rozmačkat
<i>zegroć</i>	zahřát

Příslovce *ćińutko* je zdobnělina odvozená od polského adverbia *cienko*. Můžeme říci, že se zde částečně jedná o jistý komparativ tohoto výrazu.

Sloveso *nagotovać* vzniklo pouze změnou předpony polského *przygotować*, což pravděpodobně zapříčinila česká předpona *na* u českého významu „nachystat.“ Jiná použití předpon než v češtině či polštině je v česko-polském smíšeném pásu zcela běžný jev, který můžeme vidět také v naší tabulce v dalších slovesech – *ośeć*, *zegroć*; *poprzyćiskać* obsahuje dokonce hned dvě předpony, ale toto slovo bychom v přesném překladu mohli do češtiny převést jako *popřítlačovat*.

Sloveso *pućyc* (v našem případě *rospućyc*) můžeme označit jako sémantický dialektismus. Neznamená totiž *půjčit*, jak by se mohlo zdát, ale přesným překladem je sloveso *mačkat*.

Totéž platí pro substantivum dialektem označováno jako *syr*, jež mluvčí ve svém receptu použila hned několikrát, v češtině znamená *tvaroh*, nikoli *sýr*.

V textu jsme se setkali také se dvěma frekvenčními dialektismy. Výraz *posypka* je užíván především na Moravě a ve Slezsku, v Čechách se častěji setkáváme s pojmem *drobenka*.

Příslovce *fajne* je pak nejčastěji užívaný frekvenční dialektismus v celé slezské nářeční oblasti, nahrazuje zde adverbium *dobře*, někdy také *pěkně* nebo *krásně*.

5.2.2 Střední generace

Ve skupině střední generace opět představíme prepisy záznamů tří žen a jednoho muže, tentokrát ve věku 30–59 let.

5.2.2.1 Komunikant č. 5

tag jo pochodzům s tej starši generaci jednak / tak se fspuminům / jag žech kjejší za mladych času / bo 'ěšče tag neježdžily ty 'autobusy / mjyškala žech na džedžine / škole žech mjala daleko / třičťjerći godžiny pješko se chodžilo / takže mje nič inego nezustovalo / iny ježdžic na kole / tag žech ježdžila na kole do školy // čy byla žima / čy padoł dešč / čy slunečko šfjycilo / 'ale fajne to bylo bo jag my dycki na tym kole ježdžily s džouchami / tag byly taķi gróble kjejší / se tymu mŭvylo / to byly taķi zmjechy / taķi vykše / no nevjym jak to řyct / 'a tam kjejší byly stavy / 'a ty groble zustaly / ty stavy se vysušily tak s tego zrobily pole / no 'ale ty groble zustaly / tak my na ty groble dycki jechali / tam my položily kola / šedli my se i kecaly my tam / takže taķi fajne to bylo bo / co clovjek na tym kole zajechoł kaj iny že / no 'a s tym kołym teš taķi 'ěšče bo / jednak žech mjala tate na učičela kjery učil na instrumenty / mama grala f košćele / tam mje teš naučyla grac f košćele / tak žech ježdžila na tym kole / boch mjyškala f stonavy⁴⁹ /tag žech ježdžila boch grala v dvuch koščołach / tak žech ježdžila do karvine do fryštota⁵⁰ na kole / 'abych to šćigla / 'odgrala žech tam mše / 'a varčutko na tym kole na kŭhec stonavy žech jechala / 'abych odegrala drugům mše // no 'a jak byl níkjedy kšudz jak padało / tak mi se nabitnył / bo to byl jedyn 'a tyn sŭm kšudz mjoł mše f karvine / 'a

49 Obec Stonava, nacházející se zhruba 7 kilometrů u Karviné.

50 Fryštát – část města Karviné s centrem.

mše f stonavje teš mjoł tyn kśudz / 'a ůn ůikjedy jag jeździł 'autym / 'a vidźoł že je taki špatny čas / tag mje vźůn do tego 'auta / 'a zavjůz mje tym 'autym do tego košćoła / to było fajne / 'a joch se potym zašla pro to koło na fare do fryštota // no 'a ješće vům povykłodům / jag źech začynała / jag źech se naučyła na tym kole / my mjyškali f te stonavje na tej dźedźiůe / 'a moja koležaůka ta uź ůmjala jeździć na kole / 'a jo 'ešće furt ůi / že joch mjala šejs rokůf / 'a jo na kole ůe to / ůejeździła / takže ůna pravjyła / vjyš co / jo te naučym na tym mojim kole jeździć / tag mje vźůna / 'a tam była tako ůlička mjydzdy chahupami / kjejsi / po tej ůličce my jeździłi / no ja ůny my tak dhugo jeździłi / jo se pak naučyła na tym kole jeździć / 'ale tag dhugo my jeździłi do vječora / že mama přijechala / bo 'ona groła na tych 'organach / 'ona přijechala s košćoła / 'a jo mjala taki brůmble za ůšami / no 'a sůmśod / bo 'on był vlastůe tata 'od te dźouchy / můvjyl / 'a' se ůestaro / že to mům přiušůice / jo to ůimjala přiušůice / skůůčyła źech ve špitolu / boch to mjala hůisave ty / taki vaky se mi zrobyły / tak mi to tu přeřazali to // no tako fspomiůka na koło / takže taki vzocne koło kjejsi bylo / dźišo dźecka se jeździům v 'autach / no 'ale bo je tako doba / tak co zrobyjmy že / 'ale nům kjejsi bylo to koło vzocne //

(žena, rok narození: 1959)

5.2.2.1.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>grobla</i>	násep mezi rybníky, hráze
<i>koležaůka</i>	spolužačka, kamarádka
<i>košćoł</i>	kostel
<i>kśudz</i>	kněz
<i>mjydzdy</i>	mezi
<i>mjyškać</i>	žít, bydlet
<i>můvjyc (tymu)</i>	říkat (tomu, nazývat)
<i>ůezustovać</i>	nezbývat
<i>ůikjedy</i>	někdy
<i>padać</i>	pršet
<i>přijechać</i>	přijet, dorazit

<i>stavy</i>	rybníky
<i>súmśod</i>	soused
<i>vźųć</i>	vzít
<i>zajeचाć</i>	zajet

K polským slovům zařadíme opět všechny číslovky z textu, tedy základní *śeśś* (šest), a dále číslovku *dvě* v různých podobách – řadová *drugům mśe* (druhou mši; polsky *drugąm*) a *v dvuch kośćolach* (ve dvou kostelech; polsky *dwóch*).

Výraz *groble*, tedy *hráže*, nebo ve významu „násepy mezi rybníky“ vznikl pravděpodobně odvozením z polského *grób* (hrob), po jehož zasypání se také vytvořila hromada násepu hlíny, tyto hráze mezi rybníky patrně připomínaly lidem zasypané hroby.

Setkáváme se opět se slovesem *vźųć*, tentokrát v podobě *vźún* a *vźúna* (vzal a vzala). Jak si ukážeme v dalších analýzách, toto sloveso se (podobně jako v češtině) čásoje poněkud nezvyklým způsobem.

Ve vyprávění se setkáváme také se třemi polskými slovy, jež bychom mohli označit také jako sémantické dialektismy. Jedná se o spojení *mje nič inego źezustowało*, kde sloveso *źezustować* nepřekládáme jako *nezůstávat*, nýbrž *nezbývat*. Celé spojení tak znamená „nic jiného mi nezbylo.“ Dále spojení *padoł deść* přeložíme jako *prśelo*. V místním dialektu se běžně užívá sloveso *padać* samostatně, bez podmětu *děść*, např. *tukej źepadalo* (tady neprśelo). Jako sémantický dialektismus můžeme chápat také substantivum *stav*, jež je sice v češtině mnohovýznamové, avšak ani jeden z významů není tentýž, jako v místním dialektu (či v polském jazyce), tedy „rybník.“

Sloveso *můvjyc* můžeme pak také chápat jako frekvenční dialektismus. Kromě českého ekvivalentu *mluvit* nahrazuje také české *říkat*, ať už ve smyslu „říkat někomu (něco),“ nebo „říkat něčemu (nějak)“ (tedy nazývat něco).

Opět se setkáváme s polským výrazem *śpital*, jenž je nejspíše převzat z německého *das Spital* (nemocnice).

Mluvčí ve svém vyprávění uvedla také slovo z němčiny *ja* ve významu souhlasu (ano).

Poprvé jsme ve výpovědi zaznamenali také slovo latinského původu – *organy* (na *tych organach*), takto je dodnes označován v mnoha jazycích hudební nástroj v češtině nazývaný *varhany*. Výraz *organum* však můžeme nazývat také všeobecně pro pojem *hudební nástroj*. Zde se však jedná o původ řecký – *órganon* (nástroj, dílo).⁵¹ Podobně je na tom substantivum *instrument* (z latinského *instrumentum*, znamená „nástroj“ nebo také „nářadí“),⁵² v českém jazyce se častěji setkáváme s pojmem *hudební nástroj*.

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>brûmble</i>	boule
<i>džoucha</i>	dívka, holka
<i>iny</i>	jenom
<i>kaj</i>	kam, kde
<i>kjejší</i>	kdysi
<i>tyn sùm</i>	tentýž (ten samý), stejný
<i>varćutko</i>	velmi rychle
<i>vykše</i>	vyšší

Mluvčí použila ve vyprávění výraz *varćutko*, které je pomocí zdrobněliny utvořeno od polského příslovce *wartko* ve významu „rychle.“ Můžeme jej tak chápat jako jistou formu komparativu.

Výraz *vykše* chápeme v tomto kontextu jako adjektivum. V místním dialektu však bývá zcela běžné užití naprosto stejného tvaru také pro příslovce.

Mluvčí použila také neologismus *zmjechy*, neboť nedokázala vysvětlit, jak vypadala v dřívějších dobách vyvýšená místa mezi rybníky. Slovo tedy můžeme nahradit českým výrazem *vyvýšeniny*.

51 REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 699.

52 Tamtéž, s. 239.

5.2.2.2 Komunikant č. 6

blyžúm se velikonoce / 'a to byly švjyta / kjere súm jakože nejvykše švjyta f katolički vjaře že / 'ešće súm vjyži jag vanoce / protože jak je to zmrtfychfstani / 'ale protože jezus z mrtfych vstoł / ale pro mje to súm švjyta na kjere strašne herada fspomjynúm / nimúm jich rada do džiša / nigdych jich rada nimjala / bo mi to zepsuli / vždyčki mi to zepsuli kamraťi moji 'ot taty / zech ũš jako džoucha / mje bylo / jo nevjym / 'ošym rokŭf / tak tata boł hasič / mama byla hasička / přijechali dyčki fčas rano ũš 'o šustej / přijechali s kolasúm / s kŭňami / i s harmoníkŭm / 'ale s kyblami peňnych vody / 'a rano mje obudžili / z luška vyčŭgli / nikjedy mi 'aji do luška naloli te vode / 'a s tymi 'amprami / 'a jo mušala prost'e jic / smjoć se na nich / převlyc se / po pŭlce jim naloć / usmjechać se / chlebički robić / jednohupki robić // ty švjyta súm pro mje spojune tu s tym prost'e / takže jo teras jak súm velikonoce / tag zech je rada / přežyjim nedzele velikonočnŭm / fšystko / 'ale na smjergust to nejrači ũtečym s chalupy // 'a chćalach i džouchy ot teho uchrŭnić / takže my vlastne dyčki f karvine jag my byli / tag zech jim fšyćkim povyklodala / že jadymy do pjetrovic⁵³ / 'a všyćkim pjetrovićakum zech řykla / že bydymy sedžeć f karvine // 'a nakŭnec my radši dyčki kajši jechali / protože jo to nesnošala / to polyvani 'a byći tym jalofcym po tych sağich nogach //

(žena, rok narození: 1965)

5.2.2.2.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>do džiša</i>	dodnes
<i>fšystko</i>	všechno
<i>jechać</i>	jet
<i>luško</i>	postel
<i>obudzić</i>	vzbudit
<i>prijechać</i>	přijet, dorazit
<i>smjoć se</i>	smát se

⁵³ Obec Petrovice u Karviné, necelých 6 kilometrů od Karviné.

<i>śvjyta</i>	svátky
<i>uśmjechać se</i>	usmívat se
<i>vyćugnyć</i>	vytáhnout
<i>zepsuć</i>	zkazit, pokazit

Téměř všechna slova v tabulce znějí v polštině naprosto shodně jako v místním dialektu, jiná je pouze jejich psaná forma: *wszystko* (všechno), *łóżko* (postel), *przyjechać* (příjet), *święta* (svátky), *uśmiechać się* (usmívat se).

Jinak je tomu v případě slovesa *vytáhnout*. V daném kontextu z *łuška vyćugli* se jedná o dokonavou verzi slovesa, jehož infinitiv by zněl *vyćugnyć*, v polštině pak *wyciągnąć*. V případě nedokonavé možnosti má daný dialekt výraz *vyćugać* (vytahovat), což je již zcela shodné s polským jazykem – *wyciągać*.

Mluvčí ve svém vyprávění užila také polské číslovky *ośym* (osm).

Vlastní lexikální dialektismus	Český ekvivalent
<i>ampry</i>	kýble
<i>dżoucha</i>	dívka, holka
<i>fčas</i>	velmi brzy (časně) ráno
<i>fšyckim</i>	všem
<i>kolasa</i>	kočár
<i>nejvykše</i>	nejvyšší
<i>sađi</i>	nahý
<i>śmjergust</i>	velikonoční pondělí, pomlázka
<i>vjyži</i>	výše

Příslovce *fčas* můžeme označit spíše jako sémantický dialektismus, neboť není užíván stejně jako v češtině ve smyslu časově brzkém, nebo „na čas,“ ale chápeme jej jako vyjádření spojené s časným ránem. Například otázku: „Tak včas?“ bychom doslovně přeložili jako: „Tak moc brzy ráno?“, nikoli jako: „Tak přesně na čas?“

Výraz *fšyckim*, stejně jako jeho 1. pád – *fšyci*, je užíván po celé moravské a slezské nářeční oblasti. Může však také souviset s polským *wszystscy*.

Slovo *šmjergust* bylo jednoznačně odvozeno od moravského označení svátku o velikonočním pondělí, nebo také pomlázky⁵⁴ samotné, tedy *šmigrust*. Jak došlo k tomuto „změkčení“ výrazu však není vůbec známo, neboť také v polském jazyce jde o výraz zcela jiný (*rózga* nebo *podarunek*).

Na začátku svého vyprávění mluvčí použila příslovce *vjyži* (výše) a adjektivum *nejvykše* (nejvyšší). Z hlediska nářečního se jedná o správné rozlišení těchto dvou slovních druhů, přestože by se podle koncovek mohlo zdát, že jde z pohledu českého jazyka o zařazení zcela opačné.

V textu je také zmíněna místními velmi často užívaná fráze *naloć po púlce*. Jedná se o určení míry, tedy něco jako české označení *panák*, které vychází z toho, že malá sklenička, z níž se alkohol pije, má objem 0,5 dl. Oblíbenou větu: „*Dúmy po púlce?*“ do češtiny přeložíme jako: „*Dáme si panáka?*“ Frázi tak označíme jako kontextový dialektismus.⁵⁵

5.2.2.3 Komunikant č. 7

byli my teras s verońíkům / s mojům cerkům na zapisach / do klasy pjerfšy do školy / tak my byli na zapíše / no było to fajne / verońička se vymod'ila / vžúna si suknie / 'a jo nívjem co všycko / silonki / była taka rada s tego / cale to było ve škole / s tatům my sedželi v jadalni / dostali my tam jakši částko / kafe / 'a vypisovali my jakši papiry / verońička šla do inšej klasy / tam jům skušala pańi / my 'ańi névjymy co tam s nům robili // no 'a potym přišla / pańi pravila že dopadla dobrze / no 'a tak my se vypili kave / zjedli částko / no 'a rozhodli my se že / 'aby mjala verońička s tego jakši zažitek / tak že jům veznymy na částko jakši / no 'ale naše dzecko se rozmyšlalo / že by raći chćalo na pice / tak my šli na pice / no 'a to był tak nakoniec ganc pjekny džyń / bo my šli na te pice // ja 'a potym my přišli dūdům / 'a na fejsbuku žech mjala same spravy / že mům medijalnům hvjezde / no 'a tag žech se tam podžívala / 'a verońičke tam vyfoćili //

(žena, rok narození: 1985)

54 Pomlázce se v místním nářečí říká *karabáč*.

55 Kontextový dialektismus se od spisovných prostředků liší kontextovým využitím. Patří sem typická slovní, ustálená a frazeologická spojení. In: SOCHOVÁ, Z. *Lašská slovní zásoba*. Praha: Academia, 2001, s. 22.

5.2.2.3.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>částko</i>	zákusek
<i>jadalnia</i>	jídlna
<i>klasa</i>	třída
<i>robić</i>	dělat
<i>rozmyślać se</i>	změnit názor
<i>wzięć (weznymy)</i>	vzít (vezmeme)

Slovo *klasa* (v našem případě spojení *do klasy*) sice převzal místní dialekt z polštiny, avšak svůj původ má pravděpodobně v německém *der Klasse*.

Mluvčí použila ve svém vyprávění frázi *dziecko se rozmyślało*, což v doslovném překladu znamená, že „dítě změnilo názor,“ nebo „rozmyslelo si to.“ Všimněme si, že oproti češtině je zde užito zvrtné zájmeno „se,“ nikoli „si,“ v polštině zní tento infinitiv *rozmyślać się*. Samotné *rozmyślać* bez doplnění zvrtného slovesa pak znamená „přemýšlet (o něčem),“ nebo „uvažovat (o něčem).“

V textu se znovu setkáváme s novou podobou slovesa *wzięć*, tentokrát ve tvaru 1. osoby plurálu – *weznymy* (vezmeme).

Mluvčí použila také polskou řadovou číslovku *pierwszy*, polsky *pierwszy* (první).

Výraz *ganc*, nacházející se v tomto vyprávění, pochází z němčiny - *ganz* a jako příslovce v překladu znamená „úplně,“ „zcela,“ jako adjektivum pak „celkový,“ „všecek.“

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>jaksi</i>	nějaký
<i>dūdūm</i>	domů
<i>inšy (inšej)</i>	jiný

Výraz *jaksi* může připomínat české příslovce *jaksi*, ale jedná se o přídavné

jméno, které také v češtině může mít méně používaný tvar *jakýsi*. V polštině zní toto adjektivum *jakiś*. Došlo zde tak pravděpodobně ke stažení této polské podoby.

Príslovce *dúdu* vzniklo stažením předložky a podstatného jména, což by se dalo také přeložit jako „do domu.“ – Paradoxně právě takto vypadá dané adverbium v polském jazyce.

V textu nalezneme také nářeční variantu 4. pádu zájmena *ona - jóm* (ji).

Mluvčí použila také neologismus *fejsbuk*, který je v poslední době rozšířen vlastně po celém světě, především mladší generací, a pochází z anglického *facebook*.

5.2.2.4 Komunikant č. 8

tag jo zafspûminûm na rok tysûc dzevjycset sejsdzešut 'ošym / kjery był taki doš vyznamny pro mje / pro našûm rodžine / pro naše mjasto / i pro našûm republike / choć žech mjol f tym roku džepro 'ošym rokûf / to se došc s tej doby pamjyntûm / 'a začnył bych tym že / kûncym tego roku f 'unoru / muj tata slavil pyčdzešutke / to była vjelko 'oslava tu 'u nas duma / přijechali tu ti jeho přibuzni / jego šostry s rodžinami / moji šostry s rodžinami / i další / pošedželi pojedli popili / 'a hlavne potym pošpjyvali vječur bo / muj tata to był dobry spjevak / ũn 'a ũjec frančik mjeli strašne pjekne glosy // f tym roku republika žyla tagzvanym prašskym jarym / to bylo taki / tako ta politika se tam mjyšala / hlavne f tej praze / jo tymu moc nerozumjoł / boch był ešce mały / 'ale tata tyn postluchoł 'a dživoł se na spravy f televize každy vječur / 'a my mušeli byč při tym počichu 'aby mu coši neučiklo / moc žech tymu nerozumjoł 'ale ũn dyčki pravjyl že / přišla doba že ludže konečne mogûm múvič to co se myšlûm // no i nasledne to šlo tak / jo mjol f pjutym mjysuncu f kfjetnu žech mjol tych sfojich ošym rokuf / no i potym kjedyši na přelomu kfjetna 'a června mjasto karvina slavilo sedymset let 'ot vzniku / 'a to była vjelko slava tuki / v mješce bylo fšycko vyzdobjune / ve školach my mjeli nasčenjky / 'okna vyzdobjune / tymi čislicami sedumset / f parku pod zûmkym byly zorganizovane takove vystavni trhy / byly tam stanjki s atrakcami / s fšeljakym zbožim co se spredovalo // při tym vyroči přijechol tu na nafšteve i tyn novy prezident ludvik sfoboda / na to se pamjytûm že / my go šli vjytač / ze školy / to bylo jakšik začûntkym

června / 'abo f poloviňe / šli my ze školy 'a čakali my na tyn jeho přijest tam ve fryšto'e jak je křižovatka 'u stadionu / tam my takí špalir robili 'a čakali aš přijechały ty vladní auta / no 'i ůňi přijechali 'a jechali na rynek do fryštota / 'a tam na narodní vybor kjery byl na zůmku / no 'a my se tam přesunuli s tyimi školakami na tyn rynek bo ůň tam mjoł na balkůňe tego zůmku projef / no bylo tam ludži peľny rynek / potym ůňego zavjyžli ešće do zavodního klubu kovony kjery se 'akurat dokůňčyl 'a 'otfjyrol se slavnostně / tak tam ůň mjoł jakysi mytiňk ešće s tyimi lud'ami / 'a 'otpoľedňa mjoł projef na balkůňe budovy na 'osmistofce / to je budova brigadňikůf / to byla postavjůno f pyďešůtych rokach / na sidlišču f karvine šešć / 'a tymu se muvylo staliňgrad / tymu sidlišču / no 'i jo tam šel se teš podživać po poľedňu na tyn projef / bo to ůnima daleko 'ot našej školy / kaj žech chodžil / no 'a tam bylo džepro ludži / tam cale to namjesťi budovatelu bylo peľne lud'ami / spůminům se že tam na jedyn strum vyloz jakisi chľop 'a coši tam vykřikovoł / na tego prezidenta / 'a hnet tam za ůim dva policajťi vylyžli 'a šćugali go s tego strumu nadůl // no 'i to bylo ku tymu šedymset let karvine / ůnym potym přišel jednadvacaty srpen kůňcym prazdňin 'a tego dňa tu přijechali ruši / ruski vojska coby 'okupant'i / ůňi přijechali 'aby jaksik / poćišć to prašske jaro / tům revoluce kjero se mysľeli že se tu 'organizuje / no lud'e s tego byli všyci cali vypoľsuňi / každy posluchoł radijo / 'aby se dozvjedžoł co se bydže robić / 'a posluchali povjela to radijo ešće vysilaľo ůiř go f praze ći ruši obsadžili // moja mama ze starkum hůnym šly do opchodu nakupovać potraviny / muķe cukjer chleba 'a takí ty poživaciňy / bo ůevjedželi čy bydže vojna 'abo co ješi bydům opchody zavřite 'abo vydrancovane / vykupjune / no tak to šly všycko nakupovać / ći ruši tu spoćůntku ježdžili s taňkami 'a z obrňencami / pamjytům se jag jechali tu po hlavni cešće / tak to byl strařny kraval že všyci lud'e tu s chalup v našej koľůňiji vylećeli ven / 'a dživali se co se robi / 'a bylo jim s tego do plaću / my jako synci / my s tego moc rozumu ešće ůimjeli 'ale byli my zvjedavi na ty taňky / bo to hnet tak každy ůevidži / tak chćeli my se podživać / vjedželi my že ůňi stojům 'u budovy 'esenbe / tak my se tam šli podživać / ůř tam ůebyły taňki / byly tam 'ene tři 'obrňene transporter / no 'a šedželi tam na ůich ći vojoci 'a byli celkem f klidu / 'ale kole ůich peľno ludži / fřyci na ůich pokřikovali / 'ař jedyn chľop zebroł ze žimje kamjyň 'a chynyl / 'a jednego tego rusķigo vojoka trefil / no f tyn moment ći vojoci džvigli samopaly 'a začli na tych ludži ůř jako mjeřić / no tak se to všycko posbjyralo 'a ůćekalo raći tam s tela pryć / no potym my ze synkami ešće tak chodžili se dživać bo ůňi mjeli jedyn transporter 'u budovy plynaren / tam ešće pore tydňi tyn transporter stoł 'a my chodžili se tam tak ůny ze zvjedavošći na to dživać / ůiř ůňi potym s tych mjast se poćugali

kańsi do kasaren v lasach 'a 'uš jich tu tak vidać nébyło // no 'ale s tym skůńčyla doba ta jag muj tata prawił / że ludże mogům mŭvić co se myślům / bo po jakymśi čaśe začła tagzvano normalizace / 'a 'uš ludże se zaś muśeli dovać pozŭr / co kaj přet kym gdo řekne // čili tela bych chćol zafspŭminac na tyn rok śejśd'eśŭt 'ośym //

(muž, rok narození: 1960)

5.2.2.4.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>dźvigać</i>	zvedat
<i>kamjŭń</i>	kámen
<i>kjedyśi</i>	kdysi
<i>mjeřić</i>	mířit
<i>mjyśac</i>	míchat
<i>nadŭł</i>	dolŭ
<i>pamjytać</i>	pamatovat
<i>po poledńu</i>	odpoledne
<i>rynek</i>	náměstí
<i>śćygać (pośćygać se)</i>	stáhnout (stáhnout se)
<i>spředovać</i>	prodávat
<i>źimja</i>	země

Komunikant použil ve svém vyprávění sloveso *mjeřić*. Ač je tento výraz shodný s polským ekvivalentem, můžeme jej považovat také jako sémantický dialektismus, neboť se nejedná o stejný význam, jako slovo *měřit* v češtině, ale přeložíme jej jako *mířit*.

Příslovce *nadŭł* vzniklo podobně jako v předchozí analýze *dŭdŭm*, tedy stažením dvou slovních druhů – předložky *na* a příslovce *dolŭ*. V přeneseném významu můžeme tento výraz přeložit jako „dolŭ na zem,“ avšak substantivum *země* se z této fráze vytratilo úplně a předložka byla přesunuta před příslovce.

Zajímavým slovesem, jež mluvčí použil, je *śćygać*. V polštině má tento infinitiv formu *ściagnąc*, ve vyprávění je užito v minulém čase – *śćygali go* (stáhli ho). Později

má toto sloveso tvar *poścugali se*, což přeložíme jako *stáhli se*. Je zde tak k odlišení významu užita diferenční předpona *po*, přestože v češtině tato změna nenastala. V polštině bývá v tomto významu („stáhnout vojska“) užíváno dokonce zcela jiné sloveso (*wycofać się*).

Diferenční předponu obsahuje také sloveso *spředovać – spře*, jež byla utvořena ze dvou předpon *s* a *pře*. V češtině má však verbum ve stejném významu předponu *pro* (*prodávat*).

Ve vyprávění se nachází opět několik polských číslovek – *tyśyc dźevjycset sejsdźeśyt ośym* (1968), *pyćdźeśytka* (padesátka), *śedymset* (sedm set).

Mluvčí použil také anglicismus, jež se však dnes už často zavádí do běžné české řeči – *mytyńk* (z anglického *meeting*, kde *meet* znamená „setkat se“).

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>dźepro</i>	teprve
<i>ene, iny</i>	jen, pouze
<i>choć</i>	přestože, i když
<i>chynyc</i>	hodit
<i>kańsi</i>	někam
<i>ńima</i>	není
<i>poćiśc</i>	potlačit
<i>pore</i>	pár, několik
<i>povjela</i>	dokud
<i>s tela</i>	odtud
<i>starka</i>	babička
<i>tela</i>	tolik
<i>tuki</i>	tady, zde
<i>ujec</i>	strýc
<i>vidać</i>	vidět

Adverbium *dźepro* vzniklo pravděpodobně úpravou polského *dopiero* se stejným významem.

Také spojka *choć*, již užívají obyvatelé celé slezské nářeční oblasti za české *přestože*, může být zkráceninou polského *chociaz*.

Výraz *kańsi* pak má více společného s českým *kamsi*, tedy synonymem slova *někam*.

Záporem slovesa *být - nima* se zabýváme v teoretické kapitole 2.1. Znaky česko-polského smíšeného pruhu (viz str. 17).

Komunikant použil frázi *poćiśc to praške jaro*, což přeložíme jako *potlačit to pražské jaro*. Sloveso *poćiśc* však vzniklo přidáním české předpony *po* k polskému *cisnąć* (tlačit).

V textu nalezneme také nářeční pojmenování rodinných příslušníků – *starka* (babička) a *ujec* (strýc). Obě slova můžeme chápat už spíše jako archaismy, ale užívány jsou dodnes téměř po celé slezské oblasti.

Shodně znějící, avšak významem se naprosto lišící, jsou číslovka *tela* a příslovce *s tela*. Zatímco číslovka může být jistou odvozeninou od polské *tylę* (tolik), původ příslovce nedokážeme přesně určit, ale opisným pojmenováním jej také přeložíme jako „z tohoto místa,“ čímž alespoň můžeme vysvětlit předložku *z* spojenou s tímto výrazem.

Mluvčí použil také zájmeno ve 2. pádě singuláru *únego* (jeho), odvozeno od 1. pádu *ún*.

5.2.3 Nejmladší generace

Ve skupině nejmladší generace představíme přepisy záznamů dvou žen a dvou mužů ve věku 29 let a méně.

5.2.3.1 Komunikant č. 9

*tagże / jo žech jedynost lat śpjywała ve **zboru** / ve zboru pjeveckim permońik⁵⁶ /*

---

56 Koncertní sbor Permonik, působící v městě Karviná.

strašně čysto my obyvjedžali šfjat / ježdžiliš my na zajezdy / tagže žech džinjški zboru
 byla v nimjecku / f `americe / f koreji jižni / v rusku / strašně se mi to podobalo / `akurat
 mi je kapke ľuto že / prostě žech se to vjycy jakoby neužyla / že človjek vubec jagby
 neuvjedomovol / že prostě je f cudzym kraju / f cudzym šfjeće `a / tak jakši dyčki kaj šli
 všycy tam žech šla teš / že džišo `už bych byla vjycy samostatno `a tak jakši bych se to
 vjycy `užyvala / vjycy bych se zapisovala prostě s tego co žech zažyla / protože džišo `uš
 s tego skoro nic nepamjytům // mušym řyc že takš nejvjykši problem při tym cestovaňi po
 šfjeće pro mje bylo určiťe jodlo / protože jo je v jodle strašně vybyravo / `a vubec nezmym
 to co neznum / nebo co mi třeba nevuňo / tag jo to prostě nezmym / tag žech f tym žech
 mjala vjelki problem / tag žech dyčki ješće schudla / pore kilo / `ale `inač človjek se
 zvyknyl / prostě bylo to krasne / obdživujym že dyčki my mjeli to ščyšci / že se num nic
 nestalo / že fšycko dyčki dopadlo dobře / že my dyčki f pořůntku dolečeli `a / dojechali /
 choč my tam byli třeba dva tydne / `ale strašně dužo my tego vidželi / `uš prostě džišo
 vjym / že se tam třeba nigdy nepodživům // no špjyvaňi bylo fajne určiťe / to takš prostě
 kus žyvota kjery mi nigdo nigdy `uš nevežne / sice joch potym `uš byla tako leňivo / že
 `uš se mi nechčalo na ty skůški chodžić / `ale prosće skůšač je třeba / jako človjek
 nemůže `iny tak kajši přišć `a špjyvač že / to muši kapke naskůšač / tagže to bylo na
 jednu stranu fajne / všyčki ty soustředženi / to dyčki človjek zažyl takich vjecy co `uš `aňi
 nigdy nezažyje / spoznala žech tam strašně moc kamratek `a kamratůf / `a strašně
 fajnych ludži / `a jako je to obdživuhodne že num to prostě rodiče všycko zaplačili /
 protože jakoby v jednům dobe chodžila žech do zboru jo `a ešće šostra / tagže jako tych
 pyňjzy to stalo došć / `ešće do tego my mjyli jakši hudebňi nástroj / jo třeba grala na
 fletne / potym `ešće na gitare `a na klavir / bo žech tego mušala skůšić všycko bo žech `u
 ničego nebyla schopno vydržec / tagže všycko num to financovali / teras třeba dva razy
 ročne byli jako ty soustředženi vjelki / tagže to prostě obdživujym že sami jakoby nigdy
 nic pořudnego nekupili `ale dali to num / určiťe to `ale `i pro nich bylo teš zajimave /
 protože pravili že se jakoby nigdy nikaj nepodživali pořudne / tak `ac my jadymy `ac
 přyvjezymy fotki `a všyčki zažitki `a jakši darečki / no bylo to takš fajne //

(žena, rok narození: 1991)

5.2.3.1.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>čysto</i>	často
<i>dojechać</i>	dojet, přijet, dorazit
<i>dużo</i>	hodně
<i>gitara</i>	kytara
<i>podobać se</i>	líbit se
<i>pořudne</i>	pořádné
<i>pyńizy</i>	peníze
<i>schudnyć</i>	zhubnout
<i>šczyści</i>	štěstí

Podobně jako v tomto nářečí verbum *schudnyć*, zní infinitiv ve slovenském jazyce *schudnúť*, v polském jazyce pak *schudnąć*. Ve vyprávění má toto sloveso tvar 3. osoby singuláru minulého času – *schudła żech*.

Setkáváme se opět s další variantou slovesa *jet*, – *dojechać*, v textu se vyskytuje také ve 3. osobě plurálu přítomného času (*jadymy*), tato podoba je však čistě nářeční, polsky by tento tvar zněl *jedziemy*.

Substantivum *gitara* je výraz pocházející z latiny, jež je užíván téměř ve všech světových jazycích.

Za sémantický dialektismus můžeme označit sloveso *podobać se*, neboť se neshoduje s česky stejně znějícím *podobat se*, ale překládáme jej ve významu „líbit se.“ Mluvčí použila ve svém vyprávění variantu minulého času *podobało se mi to* (líbilo se mi to).

Adjektivum *pořudne* (pořádné) má v textu také svou odvozenou variantu adverbia – *pořudnie* (pořádně).

Podstatné jméno *šczyści* má v polštině tvar *szczyście* (štěstí).

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>dva razy</i>	dvakrát
<i>dziśo</i>	dnes
<i>choć</i>	přestože, i když
<i>jakśi</i>	nějaké
<i>kajśi</i>	někde, někam
<i>kamratka, kamrat</i>	kamarádka, kamarád
<i>kapke</i>	trochu
<i>ńikaj</i>	nikam
<i>obyzvjedźać</i>	procestovat

V textu se tentokrát nenachází polská číslovka, ale pouze v nářeční podobě – *jedynost* (jedenáct). S násobnou číslovkou *dwa razy* jsme se již setkali v jedné z prvních analýz (viz podkapitola 5.2.1.3.1 Lexikální analýza komunikanta č. 3).

Příslovce *ńikaj* vzniklo přidáním české záporky *ni* před nářeční příslovce *kaj* znamenajícího *kam*, případně *kde*.

Výraz *obyzvjedźać* je poměrně zvláštním slovesem, jež bylo pravděpodobně odvozeno od českého *zvědět* přidáním zvláštní předpony *oby*, což může mít spojitost se slovem *objet* (ve smyslu cestování – *objet celý svět*). V přeneseném významu pak můžeme výraz vysvětlit jako „cestováním se dozvědět o světě.“

5.2.3.2 Komunikant č. 10

nazyvům se roman / ůš dva roky studiujym f pradze / s češina do pragy ježdžym tak tŕy razy do mješŭca cugym / bo je to dość pohodlne / 'a łacne / f pradze ůš mŭm kupe kolegŭf / je to ganc łafte tam poznovać nowych ludźi / čysto chodzymy na pivo do nowych knajp / gospod / snyžymy se 'objevovać pokaźde cośi nowego // na škole se ůčym mjydzynarodovy byznys / to značy jak ruźne źimje spolupracujuć mji, dzy sebŭm / ůčym se jakśi varuńki byznysowe / ty sŭm spojune s pravym čysto / čysto se tam objevujŭm 'aji sprawy financowe / kjere teś muśym ůmjeć //

... to tak bylo čtyry mješŭce tymu / bylech s kolegami na hokeju na zapaśe f třincu / 'a

šedželi my tak ů piva / 'a naros za nami přiřly jakři hostesky pjekne / 'a zaoferovaly nům že / 'eři se chcymy zučasnić na jednej sout'eři 'o 'auto / řlo 'o to že / že my mjeli typnić prumjernům nafřtevnost / za zakladnům sezone / takžech tak střelił 'ot pasu jakři numer / kjery 'ale potym ůebył daleko 'od reality / jagžech potym zjiřil / po vyňikach // na 'internetu žech potym hladoł po tym zapaře jakři varuňki / tego konkursu tej sout'eře / 'a zjiřilech že / je mořljivoř typnić se 'eře ros / to znaćy typnić se na 'internetu / tagžech s 'analyzovoł 'uř kjedy je dedlajn tego konkursu / do kjedy tam mogym posilać ty typy / 'a zjiřilech že mům 'eře čas / ěili mogym se porachovać tyn prumjer za ty zapasy kjere 'uř byly odegrane / no 'a f 'ekscelu žech se to řystko porachovoł / zrobilech se takům můejřům prognoze / tych dalřich nafřćef / jak by to mogł vyglůdać / vjela luďi by mogł přiřć na ty zapasy / no 'a jako žech tym byl tak porachovany tak žech pořloł tyn tip 'onlajn / no 'a bylech se dořć pevny že to vygrům / bo žech nad tym strovił kupe času / no 'a tak za mjeřůc 'uř mi vołala paňiěka žech teda vygroł / 'a to je cale //

(muř, rok narození: 1995)

5.2.3.2.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polřtinou	Āeský ekvivalent
<i>do kjedy</i>	dokdy
<i>řystko</i>	vřechno
<i>latfe</i>	snadné, lehké
<i>můejřům</i>	menři
<i>mořljivoř</i>	mořnost
<i>nazyvać se</i>	jmenovat se
<i>numer</i>	ěislo
<i>pevny</i>	jistý
<i>porachovać</i>	spoěítat, vypoěítat
<i>přiřć</i>	přiřít
<i>varuňki</i>	podmíanky
<i>vyglůdać</i>	vypadat
<i>vyňiky</i>	výsledky

<i>zaoferować</i>	nabídnout
<i>značyc</i>	znamenat
<i>zrobić</i>	udělat

Vzhledem k tomu, že mluvčí pochází z polské rodiny a studoval polskou střední školu, ve svém nářečí užívá mnoho výrazů ryze polských. V jeho vyprávění tedy nalezneme tato polská slova: *łatwe* (snadné), *mniejsza* (menší), *możliwość* (možnost), *numer* (číslo), *pewny* (jistý), *porachować* (spočítat), *studiować* (studovat), *warunki* (podmínky), *wyniki* (výsledky), *zaoferować* (nabídnout). Tyto výrazy by komunikant pocházející z české rodiny a užívající místní dialekt použil jen velmi výjimečně.

Sloveso *wyglądać* (polsky *wyglądać*) znamená v češtině také *vyhlížet* či *dívat se*. V daném kontextu však výraz odpovídá českému významu „vypadat.“

V textu nalezneme násobnou číslovku *trzy razy*, jež rovněž pochází z polštiny, významem výrazu *raz* jsme se již zabývali v jedné z našich prvních analýz (viz podkapitola 5.2.1.3.1 Lexikální analýza komunikanta č. 3).

Komunikant použil ve vyprávění také tři germanismy: *cug* (německy *der Zug*, česky *vlak*), v našem případě *cugym* (vlakem), *ganc* (německy *ganz*, česky *úplně*) a *knajpa* (v hovorové němčině *die Kneipe*, česky *hospoda*), toto slovo však následně nahradil polským *gospoda*.

Ve vyprávění se dále setkáváme se čtyřmi anglicismy: *byznys* (anglicky *business*, česky *obchod* či *podnik*), *dedlajn* (anglicky *deadline*, česky *uzávěrka*), *excel* (anglicky *excel*, počítačový tabulkový procesor) a *onlajn* (anglicky *online*, přeneseně znamená „být připojen na internetové síti“), v našem případě *poslać tip onlajn* znamená „poslat tip po internetu.“

V textu nalezneme také slovakismus *lacne*, do češtiny přeložíme výraz jako *levné*. Jedná se o staročeský výraz s významem „lehké.“⁵⁷

---

57 REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 329.

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>jakši</i>	nějaké
<i>naros</i>	najednou, náhle
<i>ros</i>	jednou, jedenkrát (krát)
<i>vjela</i>	kolik

Výrazy *naros* a *ros* spolu velmi úzce souvisí. Obě jsou to upravené podoby polských *naraz* a *raz*, kdy právě *ros*, jež převážně překládáme jako *krát*, nespoluobsahuje žádnou číslovku, chápeme ve významu „jedenkrát“, „jednou.“ Připojením předpony *na* pak stejně jako v češtině (*najednou*) vznikne *naros*.

Zájmeno *vjela* bylo rovněž odvozeno z polského *wiele* (hodně, příliš, kolik).

5.2.3.3 Komunikant č. 11

tag jo by ci coši povjedžala / 0 taki goře hejkalůfka / kjero je v beskidach / 0 ona je tako znamo tym že tam straši // jedyn chlopek co tam byl / tak přijechoł potym do chalupy 0a pravjyl / že go tam postrašyło / že tam prostě coši slyšoł 0a čuł že se tam něčuł dobře / no 0a mjoł se sobům psy / 0a ci dva psy se polykali / 0a iny tak stoli / 0a začli potym strašně vartko učekać / no 0a 0on teras něvjedžoł co to značy / no 0a potym jak přijechoł do chalupy / tak to mŭvjyl tymu sfojimu kamratovi v gospodže / 0a tyn kamrat mu pravjyl / no je ci to možne bo jo to znŭm tyn kopjec 0a 0o tym se mŭvjŭm taki bajki / že tam kjedyši nimcy vystřilali całŭm rodžine / 0ale že se jim nepodařilo zastřelić psa / 0a tyn pjes tam jako straši do džišaj 0a je to tam taki całe dživne to mjejsce / no 0a pravje tymu mjejscu se mŭvi hejkalůfka / 0a tyn kopjec na kjerym to je tak tyn se nazyvo novina / no 0a my tam teš byli / s mojim chłopym / synym 0i s mojŭm sostrŭm / 0ale my mjeli pjekne počasi tagže nŭm to tak nepřyšło že je to jakši strašne / podobalo se nŭm to / 0a sŭm tam zbytki ješće tego statku sŭm tam zaklady / 0a je tam jakšo / no tako buda / 0a f tej budže sŭm taki pryčny 0a tam 0asi turisći mogŭm přespać čy co // no 0a taki fajny vylet to byl //

(žena, rok narození: 1987)

5.2.3.3.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>bajka</i>	pověst
<i>čuć (čuł, néčuł)</i>	cítit (cítil, necítit se)
<i>do džišaj</i>	dodnes
<i>mjejsce</i>	místo
<i>nazyvać se</i>	jmenovat se, nazývat se
<i>podobać se</i>	líbit se
<i>przyjechać</i>	přijet
<i>taki</i>	takový

Výrazem *bajka* může být myšlena nějaká *pověst*, vztahující se k určitému místu, historické postavě, apod., často je však tímto slovem označován nějaký naprosto smyšlený klep či pomluva, zkratka výmysl.

Výrazy *čuć* či *néčuć* v polštině nabývají shodného významu jako české „(ne)cítit (něco)“ i „(ne)cítit se (nějak).“

Příslowce *do džišaj* má v polštině podobu *do dzisiaj*. Mluví tedy užila plnou polskou variantu, někteří komunikanti (i v rámci našich analýz) používají zkrácený výraz *do džiša*.

Sloveso *nazyvać se* se užívá v pojmenování různých míst, řek, hor, apod., především má však spojitost se jmény lidí. Věta: *Jmenuji se Karel* tak v místním nářečí zní: *Nazyvům se Karel*.

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>kjero</i>	která
<i>kjedyši</i>	kdysi
<i>połykać se</i>	polekat se
<i>vartko</i>	velmi rychle

Příslowce *kjedyši* pravděpodobně vzniklo tzv. počestěním polského *kjedyś* přidáním koncovky podle českého *kdysi*.

Sloveso *poľykać se* pak vzniklo podobně, smíšením polského výrazu *przelęknąć się* a českého *polekat se*.

Mluví ve svém vyprávění použila také tři frekvenční dialektismy. Jedná se o slovesa *můvić* (mluvit), jenž spisovná čeština v daném kontextu nahrazuje výrazem *říkat*, dále *pravjyc* (v našem případě *pravjyl*, česky *pravil*), které se v dnešní češtině považuje spíše jako archaismus, či knižní výraz a také je nahrazováno slovesem *říkat*, a *značyc* (v textu *značy*, česky *značí*), jenž nahrazujeme výrazem *znamenat*.

5.2.3.4 Komunikant č. 12

nazyvům se michal / narodil žech se v haviřovje / f karvine žech se nenarodil bo tu f tej dobje nebyla porodnica / mjyškům na šustce na staliņgradu⁵⁸ v rodinnym baraku z rodinym / teraz ale mům sfojům přítelkyne / tak mjyškůmy spolym // grům v majovaku⁵⁹ na basklarinet / a pracujym na gymnaziju karvina / je žech učitel společenskych vjed a angličtiny // teras se bydymy brać s přítelkyňům / f červnu se bydymy brać na zůmku ve fryštaře a / nevjym co bych ešće řyk / přijadům rodiňi příslušnicy / s catego okoli / aji z moravy přijadům / aji znůmi přijadům / s prahy teš / a jo nevjem co všycko //

... grům v majovaku na basklarinet už třinost rokůf / začynoľ žech na klarinet / ale teras grům na basklarinet / a ešće grům v male čorne hudbje / a tam grům na esklarinet // dyrigentym majovaku je ondra packan / a dyrigentym male čorne je milan kupka / a je to teš takí fajny synek // no s majovakem my byli v rakůsku / v belgiji / v norsků / f italiji / na siciliji / ve slovinsku / na slovensku / f polsce / všyďi možne // vygrali my pore razy souťeže f ostravje / teras se chystůmy na sfjetovům souťeš do kerkrady do nizozemska / a jadymy letos do nimjecka a do francije //

... na gymplu učym už štvrtym rokym / bavi mje to / sům tam fajne d'ecky / a teš aji učitele tam sům dobři // teras nedovno žech byl v angliji v londyňe / byl žech tam na staži / d'ivoľ žech se jak se tam učy / a bylo to takí zajimave // ... s d'eckami z gymplu se chystům teras do jeseňiku bo majům zavjerečny večirek / tak tam bydymy slavić

58 Stalingrad – v dřívějších dobách se takto říkalo sídlištní části města v Karvině 6 (více na str. 47)

59 Dechový orchestr Májovák, působící v Karvině

maturite //

(muž, rok narození: 1987)

5.2.3.4.1 Lexikální analýza

Slova shodná s polštinou	Český ekvivalent
<i>mjyškać</i>	bydlet
<i>nazyvać se</i>	jmenovat se
<i>polska (f polsce)</i>	Polsko (v Polsku)
<i>teraz</i>	teď
<i>wšyǳi</i>	všude

Je známo, že různé státy spadají v různých jazycích pod jiné mluvnické rody než v češtině. Stejně je tomu v případě Polska, jež je ve své vlastní řeči (a také v místním dialektu) skloňován v rodě ženském – *Polska*, v našem případě *f Polsce*.

Príslovce *wšyǳi* je rovněž převzato z polštiny – *wszęǳie*.

Vlastní lexikální dialektismy	Český ekvivalent
<i>pore razy</i>	několikrát, párkrát

Opět se setkáváme s násobnou číslovkou, jež tentokrát také vznikla spojením dvou slov, tedy *razy* (české *krát*) a neurčité číslovky *pore* (česky *několik* nebo *pár*).

Grúm je podoba 1. osoby singuláru slovesa *grac* (hrát), jež je převzato z polštiny, avšak v tomto jazyce by náležitě znělo jako *gram*.

Komunikant znovu použil frekvenční dialektismus *fajny, fajne*, jenž v češtině nahrazujeme výrazem *dobrý, dobré*.

5.3 Shrnutí společných a rozdílných generačních znaků

Jak bychom očekávali, v rámci stejných generací nedošlo k výrazným rozdílům co do výrazů a pojmenování. Poměrně překvapivé však je, že ani v rámci srovnání různých generací k nápadnějším obměnám nedošlo. Zaznamenali jsme však především změny ve výslovnosti (*učiciel – učitel; mjidy – mjidzy*, apod.), a to i ve shodné generační skupině (*abo – albo – nebo; ešce – ješce*, atd.).

Zjistili jsme tedy, že rozdíly vyplývají spíše z odlišných lokálních a rodinných prostředí. Např. komunikant č. 3 pochází z Petřvaldu, místa velmi blízkého ostravskému regionu, kde již dialekt není tak úplně rozšířen. Z vyprávění je patrná česká podoba určitých slov (*bramborovy salat*), i česká výslovnost například tvrdého *l* (*ježdžili*). Přesně opačný případ vidíme u komunikanta č. 10, pocházejícího z Českého Těšína, tedy téměř od hranic s Polskem, jež má navíc vystudovanou polskou střední školu. Jeho řeč je tak silně ovlivněna ryze polskými výrazy, které by například v městě Karviná použil málokterý uživatel tohoto dialektu (*latfe*). Ostatní komunikanti pocházejí buďto přímo z Karviné, nebo nejbližšího okolí (Dětmárovice, Petrovice u Karviné, Stonava), jejich nářeční mluva tak má velmi podobné, nebo dokonce úplně shodné rysy.

Zaměříme-li se na celkovou stavbu vyjadřování v karvinské oblasti česko-polského smíšeného pruhu, tak i naše práce nás ujistila v tom, že naprostá většina slov je česká, avšak mnohdy s rozdílnou výslovností. Do výrazů byly vloženy prvky z polského jazyka, především nahrazením hlásky *h* hláskou *g*, změkčením hlásek *š, ž, č* a *dž* v *ś, ź, ć* a *dź*, občasným nahrazením střední hlásky *l* tvrdou *l* nebo nahrazením některých samohlásek hláskou *û*. Také výrazné rozdíly v časování a skloňování oproti češtině jsou podstatným znakem místního dialektu. Naplněným očekáváním bylo rovněž velké množství slov přímo ze samotné polštiny, jež komunikanti ve svých vyprávěních použili. Překvapením však pro nás bylo poměrně malé zastoupení germanismů a téměř nulové užití slovakismů. Příjemným zjištěním se pak ukázalo, že i mladší generace dodnes dokáže využít při svém vyprávění nemálo lexikálních dialektismů, ač je patrné, že tyto výrazy postupně ustupují spisovné češtině.

ZÁVĚR

V naší diplomové práci, zaměřené na lexikální analýzu mluveného projevu komunikantů z oblasti Karvinska, jsme se nejprve zabývali územím Těšínského Slezska, v němž se naše zkoumaná nářeční oblast česko-polského smíšeného pruhu nachází. Dozvěděli jsme se, že tento kraj byl v minulosti častým místem bojů o politickou moc, a to nejen v průběhu 20. století, kdy však tyto zvraty byly nejmarkantnější, ale i v dřívějších dobách, např. při rakousko-pruském vyrovnání apod. Díky těmto souvislostem však bylo značně ovlivněno také místní obyvatelstvo (zabývali jsme se dřívějším a současným národnostním složením) a především jejich řeč, která díky koexistenci několika národních tradic v této oblasti dodnes obsahuje kromě českých výrazů také prvky okolních jazyků. Nejzásadnější znaky tohoto (lingvisty nazývaného) česko-polského smíšeného pruhu jsme uvedli v další kapitole. Kromě tohoto oficiálního názvu jsme se seznámili také s pojmem *po našymu*, jímž označují své nářečí místní obyvatelé, a je výsledkem míšení tradičního nářečí s prvky nenářečními, pro okolí srozumitelné, může tak existovat ve více české či více polské variantě.

Naše práce však byla zaměřena především na podoblast Karvinska. Tou se proto zabývá následující kapitola, v níž hlavní pozornost věnujeme proměně školství v průběhu 20. století, neboť právě tento fakt byl pro místní obyvatelstvo stěžejní při ovlivňování jejich mateřského jazyka. A jelikož dialekt česko-polského smíšeného pruhu není v celé oblasti českého Těšínska stejný, ukázali jsme si, jak se v tomto směru liší podoblast Karvinska od okolního okruhu v slovesných tvarech či výslovnosti určitých hlásek.

Posledním úkolem naší teoretické části pak bylo stanovit pravidla fonetického přepisu pořízených nahrávek mluveného slova dané oblasti, která nevychází z polských znaků, jak tomu bývá v mnoha internetových a novinových článcích zachycujících místní nářečí, ale převážně z české fonetické transkripce.

Analytická část diplomové práce tedy obsahuje celkem dvanáct přepisů zúčastněných komunikantů, seřazených po čtyřech do podkapitol podle věkových kategorií: nejstarší, střední a nejmladší generace. Lexikální analýzu tvoří tabulky s výrazy shodnými s polským jazykem a vlastní lexikální dialektismy spolu s českými ekvivalenty, neboť těch v textu nalezneme po výslovnosti upravených českých slovech

nejvíce. Pod každou tabulkou dále vysvětlujeme proces vzniku určitých výrazů a vyhledáváme slova přejatá z dalších jazyků (němčiny, slovenštiny, angličtiny, apod.), nebo další typy dialektismů (sémantické, frekvenční, atd.). Velkým překvapením pro nás bylo velmi nízké množství slov převzatých z němčiny, což je pravděpodobně dáno tím, že tyto výrazy bývají užívány především v hornictví a mnohdy pro spíše až archaické názvy zemědělských strojů, což nebylo předmětem vyprávění našich komunikantů. Naopak pozitivně na nás zapůsobilo, že i nejmladší generace užívá stále ještě mnoho typických lexikálních dialektismů, ač ne již v takové míře, jako generace starší. Dokázáno pak bylo, že největší rozdíly nebyly ani tak generační, jako spíše lokální a rodinná prostředí mluvčích. Jinou formou dialektu se tak vyjadřují lidé s polským zázemím, než ti se zázemím českým, nebo ti, pocházející z oblasti, v níž není nářečí tak silně rozšířeno. Nepřekvapující je však fakt, že místním nářečím hovoří stále méně obyvatel, což dokazuje i pro nás nelehký úkol nalézt v nejmladší generaci dobrovolníky ochotné pořídit záznam jejich mluveného projevu tzv. *po našymu*, neboť spousta jich nerozumělo místnímu dialektu vůbec, největší část však jej ovládá pouze pasivně. Je tedy velmi pravděpodobné, že v průběhu tohoto století nářečí česko-polského smíšeného pruhu vymizí úplně a o jeho existenci se naše příští generace dočtou pouze ze současné dialektologicky zaměřené literatury, mezi níž se zařazuje též předkládaná diplomová práce.

ANOTACE

Příjmení a jméno:	Bc. Ledwoňová Kateřina
Katedra, fakulta:	Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název diplomové práce:	Lexikální analýza komunikátů z oblasti česko-polského smíšeného pruhu
Podnázev práce:	Podoblast Karvinsko
Vedoucí diplomové práce:	doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016
Počet znaků:	112 766
Počet titulů použité literatury:	33
Počet příloh:	0
Klíčová slova:	České Těšínsko, historie a národnostní složení na Těšínsku, Karvinsko, česko-polský smíšený pruh a „po našymu,“ přepis záznamů mluveného slova, lexikální analýza

Diplomová práce se zaměřuje na dialekt oblasti česko-polského smíšeného pruhu, respektive podoblasti Karvinska. Nejprve je představena historie daného území, národnostní složení a řeč místního obyvatelstva, poté nejcharakterističtější znaky česko-polského smíšeného pruhu a jeho lexikem. V analytické části práce podáváme přepis záznamu mluveného slova vybraných komunikantů a následný lexikální rozbor těchto záznamů.

ABSTRACT

Surname and name:	Bc. Ledwoňová Kateřina
Department, faculty:	Department of Czech studies, Philosophical Faculty Palacký university in Olomouc
Name of thesis:	Lexical analysis of communicative means of the Czech-Polish mixed area
Subtitle:	Karviná sub-region
The thesis' supervisor:	doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Year:	2016
Number of characters:	112 766
Number of used literature titles:	33
Number of appendices:	0
Key words:	Těšín Silesia, history and ethnic composition of region Těšín, Karviná sub-region, czech-polish mixed area and "po našymu," transcription of the recording of the spoken word, lexical analysis

The thesis focuses on the dialect of the czech-polish mixed area, or subregion Karvinsko. In the beginning is introduced history of this territory, and speech of local population, then is introduced typical characters of the czech-polish mixed area and lexis. In the analytical part we deliver the transcription of the recordings of the spoken word of chosen communicant and then the analysis of this recording speech.

SUMMARY

The thesis named *Lexical Analysis of Communicative Means of the Czech-Polish Mixed Area, Karviná Sub-region* deals with the way the inhabitants of the Karviná sub-region speak. The first part introduces the history of the area, which used to be a ground for political struggles, especially at the Austro-Prussian times and in the 20th century. It also provides information on contemporary ethnic composition, changes in education and the inhabitants' speech.

The most typical features of the dialect are listed in the second part of the thesis, where the term *po našymu* is introduced as the name the speakers themselves have given to their dialect, where its features mix with non-dialectal features.

In the next part, rules for transcribing the spoken word are introduced. They are usually based on Czech phonetic standards.

The speakers are divided into three age groups of four: the oldest generation (three women, one man), adult generation (three women, one man) and the young generation (two women, two men). A lexical analysis of the fragments of their speech is carried out. The analysis mostly consists of tables with translation of expressions identical to Polish words and the dialect's own expressions, since they are the most numerous features of non-Czech origin. Next, the analysis contains an attempt to explain the origin of some expressions. Loanwords from German, Slovak, English and Latin as well as archaisms and neologisms are mentioned.

The analysis discovered that the most significant differences were paradoxically not generational, but local and family-based. However, considering how difficult it was to find young volunteers – whose knowledge of the dialect is rather passive and some do not understand it at all – it is obvious that the number of its speakers is shrinking and the dialect will probably disappear in the 21st century.

SEZNAM LITERATURY

- 1) BALHAR, J. et al. *Český jazykový atlas*. sv. 1. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0014-3.
- 2) BALHAR, J. et al. *Český jazykový atlas*. sv. 2. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0574-9.
- 3) BALHAR, J. et al. *Český jazykový atlas*. sv. 3. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0654-0.
- 4) BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- 5) BOGOCZOVÁ, I. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-649-9.
- 6) BOGOCZOVÁ, I., BORTLICZEK, M. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-696-6.
- 7) CUŘÍN, F. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.
- 8) DAVIDOVÁ, D. et al. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. ISBN 80-7042-478-8.
- 9) DOKOUPIL, L. et al. *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy N–Ž*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-024-6.
- 10) HAJZLEROVÁ, I., MATROSOVÁ, V. *Zmizelá Morava a Slezsko. Karviná*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-005-7.
- 11) JANDOVÁ, E. K přepisu mluvených komunikátů. In: *Jazykověda = Linguistica* 2. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996.
- 12) KNOP, A., PALLAS, L., LAMPRECHT, A. *Dějiny českého jazyka ve Slezsku a na Ostravsku*. Ostrava: Městský výbor Socialistické akademie, 1967.
- 13) LAMPRECHT, A. *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické

nakladatelství, 1976.

- 14) MURYC, J. *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010.
ISBN 978-80-7368-932-2.
- 15) SOCHOVÁ, Z. *Lašská slovní zásoba*. Praha: Academia, 2001.
ISBN 80-200-0421-1.
- 16) ŠLACHTA, F. *Dějiny hornického města Karvinné*. Karviná, 1937.
- 17) TOMOLOVÁ, V. *Těšínsko. Díl I*. Šenov: Tilia, 1997. ISBN 80-86101-00-2.

Slovníky:

- 18) NOWAK, K. et al. *Česko-polský polsko-český slovník. Słownik czesko-polski polsko-czeski*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7360-857-6.
- 19) REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.
- 20) STEIGEROVÁ, M. et al. *Kapesní česko-německý a německo-český slovník s novým německým pravopisem*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999.
ISBN 80-7182-068-7.
- 21) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002.
ISBN 80-7106-484-X.

Internetové slovníky:

- 22) Slovníky.lingea.cz. moderní on-line slovníky. [online] Dostupné z WWW:
<<http://slovníky.lingea.cz/Slovensko-cesky>>.
- 23) Slovníky.lingea.sk. moderné on-line slovníky. [online] Dostupné z WWW:
<<http://slovníky.lingea.sk/Cesko-slovensky>>.
- 24) Slovník ponaszimu. *Blaf gorolgrass*. [online] Dostupné z WWW:
<<http://www.blaf.cz/index.php?body=slovník>>.

Internetové zdroje:

- 25) Poláci v ČR a Češi v Polsku [online]. Dostupné z WWW:
<http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/RGPOL/ucebnice/vztahy/polaci_cesi.html>.
- 26) Polská menšina na Těšínsku [online]. Dostupné z WWW:
<<http://polskamensina.3nec.cz/3.htm>>.
- 27) Připomenutí rozdělení Těšínska. Obrazy z kroniky obce Václavovice [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.obrazyzkroniky.cz/clanky/obrazy-z-historie-kraje-/pripomenuti-rozdeleni-tesinska.html>>.
- 28) Slezan [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slezan.xf.cz/aktualne.php>>.
- 29) Těšínské Slezsko – základní vlastivědná charakteristika. Muzeum Těšínska [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.tesinsko-info.cz/index.php?cpmenu=8>>.
- 30) Těšínské Slezsko pro všechny [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.tesinskeslezsko.cz/odkazy/mesta-obce/1/>>.
- 31) Symfonický dechový orchestr Májovák Karviná [online]. Dostupné z WWW:
<<http://www.majovak.estranky.cz/>>.

Články:

- 32) TRZYŃCZANKA, J. Nimocie na nowe zymby? My wóm na nich pojczómy. *Třinecký / Trzyniecki / Hutnik, 6. dubna – 12. dubna 2016, 2016.*

Diplomové práce:

- 33) LEDWOŇOVÁ, K. *Regionální autoři Karvinska*. Nepublikovaná bakalářská práce, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2012.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

apod.	<i>a podobně</i>
atd.	<i>a tak dále</i>
cit.	<i>citováno</i>
č.	<i>číslo</i>
ČR	<i>Česká republika</i>
et al.	<i>et alii (a kolektiv)</i>
km ²	<i>kilometr čtverečný</i>
lat.	<i>latinsky</i>
např.	<i>například</i>
pl.	<i>plurál (množné číslo)</i>
PZKO	<i>Polski Związek Kulturalno-Oświatowy (Polský kulturně-osvětový svaz)</i>
s.	<i>strana</i>
sg.	<i>singulár (jednotné číslo)</i>
tzv.	<i>takzvaný, takzvaně</i>
vs.	<i>versus (proti)</i>
WWW	<i>World Wide Web (internetová síť)</i>